

Fejős Zoltán

Homályban, töredékekben

Mit lehet tudni az amerikai magyar női lapokról?

Bár az amerikai magyar sajtó történetéről a kortársak tollából készült sokféle egykori áttekintés ismeretes, és léteznek történeti feldolgozások, az amerikai magyar újságírás, illetve a lapok történetének megírása még korántsem elvégzett feladat. Újabb kutatásokra lenne szükség, hogy a sajtó jelentőségét, differenciáltságát, magyarországi kapcsolathálóját, a lapok elterjedtségét, minőségét az eddigieknél jobban és pontosabban lássuk. A szerkesztők, kiadók, az újságírók kilétéről alig rendelkezünk megbízható adatokkal, leszámítva a „hőskor” néhány főszereplőjét, illetve a nagy lapok megteremtőit, első szerkesztőit, ám még az ő esetükben sincsenek források alapján írt, a kritikai történetírás mércéjével mérhető biográfiák. A digitális források új lehetőségeket jelentenek a sajtótörténet számára is, nemcsak az ismert kiadványok tartalmi feltárása tekintetében, vagy a kevésbé számon tartott, s ily módon új lelőhelyek felkutatásában, hanem annak felderítésében is, hogy kik írták a lapokat, s mi minden jelent meg egykoron, aminek sehol másutt nem maradt nyoma, mint egy-egy rövid újsághírben. A rövid életű lapokból rendszerint hírmondó sem maradt, pedig ezek marginális szerepük ellenére nem pusztán a jelentéktelen „érdekességek” sorát gazdagítaná, hanem ismeretük érdemben hozzájárulna a történeti kutatás meghatározott kérdéseinek vizsgálatához. Így például a kivándorlás, illetve az amerikai magyar múlt túlzott férfi-központúságának átértékeléséhez, lebontásához, a női perspektíva érvényre juttatásához.¹

Ezúttal az eddig soha nem tárgyalt amerikai magyar női sajtóra szeretném a figyelmet felhívni. Praktikus szempontból a női sajtó alatt a nőknek szánt lapokat, a női szerkesztőket és újságírókat lehet érteni, tágabb értelemben pedig mindazt a sajtóanyagot, amely elsődlegesen a női olvasóközönség számára íródott. Az utóbbi értelemszerűen jóval általánosabb kérdés, mint az előbbi, s leginkább átfogó kutatással, kutatásokkal lenne föltárható. A női lap hagyományos – bár Nagydiósi Gézáné régi szavaival „kissé pongyola” – fogalma itt is érvényesíthető: „Női lap elnevezésen [...] azokat az időszakos sajtótermékeket értjük, amelyek a nők különleges társadalmi, gazdasági és alkati helyzetéből folyó szükségleteket és igényeket kívánják kielégíteni.”² Első lépésként céлом nem több, mint összefoglalni azokat a szórványos, más kutatások jóvoltából „félretett”, jószerivel mellékes adatokat, amelyek

¹A tágabb keretekhez és a történeti kutatás szemléletének változásához alapvető: Gabaccia, Donna R.: *Women of the Mass Migrations: From Minority to Majority, 1820–1930*. In: Hoerder, Dirk – Moch, Leslie Page (eds): *European Migrants, Global and Local Perspectives*. Boston: Northeastern University Press, 1996. pp. 90–111.; Gabaccia, Donna R. – Ruiz, Vicki L.: *Migrations and Destinations: Reflections on the Histories of U.S. Immigrant Women*. *Journal of American Ethnic History*, 2006. 26 (1) pp. 3–19.; Green, Nancy L.: *Changing Paradigms in Migration Studies: From to Women to Gender*. In: Gabaccia, Donna R. – Mayne, Mary Jo (eds.): *Gender History Across Epistemologies*. Blackwell Publishing, 2013. pp. 262–278.

²Nagydiósi Gézáné: *Magyarországi női lapok a XIX. század végéig*. *Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1957*. Budapest 1958. 193. pp. 212–214. Vö. Pintér Györgyi: *Sajtókutatás – divatlapkutatás. A reformkori divatlap-történet-írás esélyei*. *Médiakutató*, 2013. 4. pp. 37–44.; Mészáros Zsolt: *Női hálózatok és a 19. századi divatlapok. A Magyar Bazar és olvasóközönsége*. *Magyar Könyvszemle*, 2017. 3. pp. 297–313.

jelzik, hogy létezett néhány női lap, újságokban női melléklet, s voltak a nők között is – ha nem is nagy számban – újságírók. Az időkeret nagyjából 1950-ig terjed, némi kitekintéssel a későbbiekre. Úgy vélem azonban, hogy már ezzel is bepillantást nyerhetünk az amerikai magyar múlt eddig meglehetősen ismeretlen, jóllehet elengedhetetlenül fontos kérdéskörébe, a „nők világába”. Legyen ez a kísérlet figyelemfelkeltés, abban a reményben, hogy először is sikerül a szóba jöhető források számát gyarapítani – mindenekelőtt lappéldányokat felkutatni, hozzáférhetővé tenni –, a továbbiakban pedig célirányos kutatásokat indítani Magyar Amerika történetének női szempontú – ám természetesen többféle perspektívában is felfogható – megközelítését illetően.

Az első lapról mindössze két közvetett utalásból sikerült tudomást szerezni. A költő, újságíró Kemény György (1875–1952) Clevelandban kiadott *Magyar Hirlap* című lapja – alcíme szerint: a „magyar emberek újságja” – őrzi elsődlegesen annak az emlékét, hogy 1915-ben Chicagóban útra bocsátottak egy *Magyar Nők Lapja* című magazint. Kemény némi malíciával így kezdi ismertetőjét: „Amerikában sokan azt hiszik, hogy lapot indítani könnyű és jól fizető vállalkozás, pedig igen sok néhai magyar lap vállalkozója épen ellenkező tapasztalatot szerzett. Bár sok újság-köztösben megjelenő magyar nyomtatvány van Amerikában, jó magyar lap nincs elég és ezért szívesen kell üdvözlőnk minden olyan lapkiadó vállalkozást, amely nemcsak technikai, de szellemi berendezéssel is el van látva. A Magyar Nők Lapja első számát forgatván, szívesen elismerjük, hogy az új lap nemcsak külső megjelenésében, de tartalmában is kifogástalanul mutatkozik be.”³ A szerkesztő és kiadó Márk M. Béla, akinek címe 1328 W. Division Street, Chicago. Clevelandi képviselőként Palásthy Sándort tünteti fel a tájékoztató a 317 Superior Building cím alatt. Róla Kemény nem ír semmit, de tudható, hogy személyében a budapesti Király Színház egy éve, 1914 júniusában Amerikába érkezett volt tagjáról van szó, aki Heltai Árpád New York-i társulatával kezdett turnézni, majd Clevelandban Magyar Nemzeti Színház néven önálló társulatot szervezett. Az új, „állandó” – ám rövid életű – vállalkozás 1914. december 13-án tartotta első két bemutató előadását.⁴ Lapképviselőre túl sok ideje nem maradhatott. Kemény szerint a szerkesztő-tulajdonos Márk M. Béla (1874–1948) „az amerikai magyar újságírói gárdának egyik legértékesebb tagja. Miután az amerikai újságíráshoz szükséges tapasztalatokat is alkalma volt megszerezni, megvan benne minden tulajdonság ahhoz, hogy jó lapot szerkesszen.” Más forrásból tudjuk, hogy Márk M. Béla Szabadkán született, 1908-ban lépett az Egyesült Államok földjére. Előbb a Youngstownban kiadott *Amerikai Magyar Hirlap* szerkesztését vette át, majd a rövid idejű chicagói kitérő után visszatért ide. Összesen közel négy évet töltött a lap élén, majd 1919 elején a clevelandi *Szabadság* kötelékébe lépett. Később más lapoknál folytatódott pályája.⁵

³Új magyar lap. *Magyar Hirlap* (Cleveland), 1915. június 21. (A Magyar Hirlapnak ez a második évfolyama, amely hozzáférhető az OSZK-ban. Megjelent 1922-ig, de 1916 nyarán átköltözött Detroitba.) – A lapidézetekben a mai helyesírást követjük, de a régies szavakat, kifejezéseket megőriztük.

⁴Új magyar színtársulat. *Szabadság*, 1914. november 6.; A clevelandi „Magyar Nemzeti Színház”. *Előre*, 1914. december 11.; Cleveland, Pletykák a színház tájékáról (Palásthy Sándor arcképevel). *Szabadság*, 1914. december 14. Palásthy Sándor (1877–1948) változatos színházi, majd filmes karrierjéhez lásd: Schöpflin Aladár (szerk.): *Magyar Színművészeti Lexikon 3. Komló-kert – Püspöki Imre*. Budapest, 1930. 430.; Ince Sándor: *Magyarok Amerikában. A Színházi Élet albuma*. Budapest, 1921. 62.; Egy magyar színész karrierje Amerikában. *Tolnai Világlapja*, 1927. augusztus 17. (34) pp. 62–63. Elhunyt Los Angelesben, lásd California Death Index, 1940–1997, database, *FamilySearch*, Alexander Palasthy, 16 Mar 1948, vö. *Világ*, 1948. március 28., p. 2.

⁵Szerkesztő-változás. Márk M. Béla helyét Neményi Miklós foglalta el. *Amerikai Magyar Reformátusok Lapja*, 1919. február 22. (8), p. 7. Vö. Nagy Csaba: *A magyar emigráns irodalom lexikona*. Budapest, 2000, p. 666. – Nem minden adata helytálló, az életrajzi információkat lásd az 1921-ben elnyert állampolgársági irataiban: Michigan, U.S., Federal Naturalization Records, 1887–1931 for Bela Mannusich Mark, *Ancestry*.

A volt youngstowni lapjánál szerkesztő utóda is hírt adott arról, hogy Márk M. Béla „eredeti gondolattal lepte meg az újságíró és újságolvasó világot”. Szerinte a Chicagóban kéthetente megjelenő új lap címe *Amerikai Magyar Nők Lapja* volt, amely – mint írta – nagy súlyt fektet arra, hogy „benne az amerikai újságolvasó hölgyközönség megtalálja mindent, amit hiába keres napi – vagy hetilapjainkban”. A folyóirat jó ízléssel, gazdag és változatos tartalommal készült első száma, valamint külső megjelenése alapján „aligha tévedhetünk – olvasható –, ha hézagpótló szerepénél fogva, nagy jövőt jósolunk neki”.⁶

A *Magyar Nők Lapjáról* ennyit s nem többet lehet tudni, egyelőre nem ismert egyetlen példánya sem. Kétségtelen, hogy elkészült az első, a bemutatkozó száma, amely azt ígérte, hogy minden hó elsején és 15-én fog megjelenni. Jellegére is csak abból következtethetünk, hogy egy rutinos szerkesztő új olvasóközönséget szándékozott megcélolni, feltehetőleg képzelte „női” olvasnivalóval, nőknek szóló társasági hírekkel s hasonlókkal. Megemlíthető, hogy egy másik forrás is hivatkozik egy *Magyar Nők Lapja* című kiadványra, amely eszerint New Yorkban jelent meg, de „megszűnt az első számmal”. Szécskay Györgytől (1875–1954) származik ez az információ, aki 1924-ben teljességre törően számba vette az addig megjelent és időközben megszűnt magyar lapokat. Kimutatásának azonban korlátozott a forrásértéke, minthogy laptípusok szerint egy egyszerű címlistát tett közzé (a lapok megjelenési helyének feltüntetésével), a szerkesztőket, kiadókat nem regisztrálta, így kevés fogódzók van a lapok pontos azonosításához.⁷ Ennek ellenére az általa említett *Magyar Nők Lapja* nagy valószínűséggel ugyanaz a kiadvány lehetett, mint amiről a másik két hír tudósított.

Bár nem kifejezetten női újságról van szó, de másodikként meg kell említeni a *Képes Világlapot* is, amely első periódusa s megszűnte (1915–1917) után,⁸ másodjára – pontosabban: harmadjára – rövid ideig Fülöp Ilona (1891–1953) szerkesztésében indult újra. A szerkesztőnő így írt beköszöntőjében:⁹ „Öt esztendeje múlt annak, hogy megjelent Amerikában az első magyar képes és szépirodalmi hetilap: a Képes Világlap. Az amerikai magyarok nagy érdeklődéssel fogadták az új lapot, mert hiszen az amerikai magyarság az évek hosszú során át művelődésben és érdeklődésben is eljutott oda, hogy nem csak hírekre legyen kíváncsi, hanem lépést tartson a magyar irodalommal és művészettel is.” Ezt követően röviden utalt az újság „meglehetősen változatos” pályájára, majd rátért saját szerepére és szerkesztői elképzelésére.

„Öt esztendővel ezelőtt – írja –, amikor a Képes Világlap még Biró János szerkesztésében jelent meg, én írtam az első eredeti regényt a lapba. Talán a régi előfizetők emlékeznek még az Amerikafalva című regényre, amelynek megjelenése után sok elismerő levelet kaptam az olvasóktól. Most több mint öt esztendő után újra a Képes Világlap részére írok. Átvettem a Képes Világlap szerkesztését és hiszem, hogy most már hosszú évek során az én szerető és gondos kezeimben marad az újság. A lap szerkesztésével az amerikai magyarság kulturális

⁶Új magyar folyóirat. *Amerikai Magyar Hírlap* (Youngstown), 1915. június 17., p. 3.

⁷Szécskay György: Huszonöt esztendő. Történelmi, társadalmi és politikai tanulmány. *Amerikai Magyar Népszava*, 1924. április 20. Huszonöt éves jubileumi szám, IV. Magyar-Amerika Melléklet, pp. 2–6. (p. 4.). Listájában a szépirodalmi, társadalmi, tudományos lapok között *A Család* címmel feltüntetett egy clevelandi, szintén megszűnt, ismeretlen kiadványt, amely talán valamennyire nagyobb hangsúlyt fektetett a női olvasói igényekre.

⁸A clevelandi *Képes Világlapot* Biró János (1881–1954), az egyik legtapasztaltabb amerikai magyar újságíró indította, de alig egy év múlva kivált a szerkesztőségéből, utóda Tarnóczy Árpád (1884–1957) lett, lásd *Képes Világlap*, 1916. augusztus 26. (35), p. 348.

⁹A Képes Világlap Olvasóihoz. *Képes Világlap*, 1921. április 21. (14), p. 3.

törekvéseit akarom szolgálni, az olvasó kívánságait akarom kielégíteni és talán meg is van erre a hivatottságom.”

Beköszöntőjében nem említette, hogy az olvasók arcról is ismerhetik: az 1916. július 15-i szám címlapján az ő portréja szerepelt (1. kép), aminek élénk visszhangja is lett a lap hasábjain.

1. kép. Fülöp Ilona portréja. *Képes Világlap*, 1916. július 15., címlap. Országos Széchényi Könyvtár

Inkább arról írt, hogy azért sem kell bemutatkoznia, mert hat évet dolgozott a *Magyar Bányászlapnak*, az olvasók innét jól ismerhetik. Az ott töltött utolsó három évben ő maga szerkesztette a lapot, majd 1920 őszén rövid időre búcsút mondott az amerikai magyar újságírásnak, hogy más formában szolgálja az amerikai magyar kultúrát. Nem említette, de ekkor egy kis, elszánt társulattal a színházat akarta eljuttatni az amerikai magyar munkásokhoz, beleértve az ipar- és bányatelepeken lakó vidéki magyarokat is.¹⁰ Innét tért újra vissza „régiszerelméhez”, az újságíráshoz, s a *Képes Világlap* átvételével ismét szerkesztőként lépett az amerikai magyar sajtó porondjára. Tegyük hozzá: hosszú ideig ő volt az egyetlen női lapszerkesztő, noha szerkesztőként ő is csak ideig-óráig működött, jollehet fél évszázadon át írta cikkeit a magyar napi- és hetilapoknak, s minden bizonnyal ő volt

a legtermékenyebb amerikai magyar női újságíró. Véletlen egybeesés Márk M. Bélával, hogy ő is Szabadkán született, pályakezdő újságíróként, novellistaként érkezett Amerikába 1914-ben. Életrajzának s írói, újságírói életművének bemutatása nem ennek az írásnak a feladata,¹¹ ezúttal mindössze arról az epizódról van szó, amit a *Képes Világlap*nál mint szerkesztő töltött. Ha nem is ő volt az első női lapszerkesztő Magyar Amerikában, ő volt az első, aki nem kényszerből, hanem újságíróként vállalkozott ilyen feladatra.¹² Ez a kísérlet azonban az induláskor jelzett sokat ígérő tervek s elszántság ellenére nemhogy „hosszú évekre” szólt volna, egy évre sem telt ki. Fülöp Ilona a lapot az 1921. április 24-én megjelent 14. számmal vette át, a szeptember 12-i jelzésű 23. szám már más címen – *Amerikai Magyar Ujság* –, s más szerkesztésében jelent meg. Roboz Hugó (1887–1938) lett az utódja, de ez már egy más jellegű hetilapot jelentett, amely ugyancsak rövid életűnek bizonyult. Fülöp Ilona tehát – elvileg – kilenc számot szerkesztett, de az elsőtől mindössze még kettő maradt fent. Ennyi található az Országos Széchényi Könyvtár hírlaptárában, s az 1921-es évfolyamból másutt egyelőre nem sikerült példányokra lelni. A három lapszámából sok következtetést nem

¹⁰Lásd például: Hungarians Open Theater. *The Washington Herald*, December 23, 1920. p. 5.; „A mi színházunk”. *Előre*, 1921. március 30.; Fülöp Ilona: Kultura Chromén. *Színházi Ujság* (New York), 1921. (2), pp. 15–16.

¹¹Gulyás Pál: *Magyar írók élete és munkái. IX. köt.* Budapest, Argumentum – MTA Könyvtára, 1992. p. 869.; Nagy, i. m. 2000. p. 294.; Kalapis Zoltán: *Életrajzi kalauz. Ezer biográfia a délszláv országokból. I. A–Gy.* Újvidék, Fórum Könyvkiadó, 2002. pp. 320–321.

¹²Erdélyi Sz. Gusztáv (1852–1895), az *Amerikai Nemzetőr* szerkesztője-kiadója halála után felesége vette át a lapot. Sok bonyodalomba keveredett, s minthogy a szerkesztéshez nem értett, kiadóként is hamar csődöt mondott, lásd a *Szabadság* 1897–1899-ben megjelent számait. Vö. Batári Gyula: *Fejezetek a külföldi magyar sajtó történetéből (1853–1920)*. Budapest, OSZK, 1999. 24., pp. 29–30.

lehet levonni. Ráadásul az utolsó, általa szerkesztett szám teljes egészében Himlerville-t ismerteti, azaz a *Magyar Bányászlap* tulajdonosának, vagyis korábbi, igen közeli munkatársának, Himler Mártonnak nagy vállalkozását.¹³ A címlap nem éppen nőknek szól: „A Himler Coal Company új acél tiplijét” mutatja, s a belül közölt, igen informatív képek is elsősorban a férfi olvasókat célozta meg a „magyar bányásztelep” létesítményeinek – vasútépítés, hídavatás, villanytelep – bemutatásával. Az egyik fénykép Fekete János magyar bányász kétszintes házát mutatja (17. old.), „melyet Fekete testvér maga épített. Ide várja az óhazából családját.” Női olvasóra tehát itt még nemigen számíthattak. Teljesen más a két másik szám borítója – mindkettő Fülöp Ilona testvére, az egyre nagyobb elismerést arató festő, Fülöp Károly (1891–1963)¹⁴ magyar karakterű, „falusi idillt” ábrázoló fametszetével. Mindhárom szám hozott igényes szépirodalmat többek között Molnár Ferenc, Krúdy Gyula, Barta Lajos, Kosztolányi Dezső, Móricz Zsigmond tollából. Női szerzőként egyedül a szerkesztő szerepel a hasábkon, az első saját számban közölt Kísértetek című novellájával.

Ha Himlerville-en nem is, a nagyobb városokban bőven lehetett már számítani polgárosult olvasóközönségre, így női olvasókra is. A *Képes Világlap*, a Fülöp Ilona által is említett *Berkó Képes Világlapja* is erre utal, továbbá a napilapok műveltséget terjesztő törekvései is. A clevelandi *Szabadság* már az 1910-es években kiadott gazdag tartalmú hétfégi melléklet. A háború alatt ez már színesben nyomott borítóval készült a lap „cinkográfiai műintézetében”, s *Vasárnap* címmel jelent meg, amely hétről-hétre igényes olvasmánnyal látta el az új környezetben lábukat már megvetett, de az amerikai kulturális közegbe még kevésbé eljutó magyar munkásokat, polgári elemeket. Ekkorra a nők társasági élete is mind jobban kilépett a női betegsegélyezők, vagy karitatív egyházi és világi szervezetek köréből. Az új és/vagy új típusú alakulatokról keveset – vagy semmit sem – tudunk. Csak találgatni lehet, hogy vajon kik hozták létre, meddig tartották fenn New Yorkban az Első Amerikai Magyar Női Klubot, s tagjai milyen tevékenységet fejtettek ki. Egy általuk rendezett „konfetti bál” híradása szerint 1921-ben „az előkelő Gramercy Park negyedben”, a keleti 21. utcában székházat tartottak fenn.¹⁵ Pár éves működés után a klub megszűnhetett, mert későbbi hírek szerint 1928 nyarán szerveződött újjá.¹⁶ Időközben egyre másra alakultak vidéken is a női klubok – még olyan kisebb iparvárosokban is, mint Gary, Whiting (Indiana), Martins Ferry (Ohio) stb. –, amelyek a névválasztással feltehetőleg már valamennyire meghaladhatták, meg akarták haladni az első korszakra jellemző nőegyletek tevékenységének jellegét.

Külön színfolt, pontosabban gyökeresen más kiindulópontot jelent, hogy a polgári sajtón kívül álló kommunista napilap, az *Új Előre* 1924 legvégén *A nőmunkás* címmel keddenként megjelenő új rovatot indított. Ennek célja jelentősen meghaladta a női társasági élet vagy művelődés bevett horizontját, egyértelműen az osztályöntudatos munkásság politikai meggyőződésének talaján állt. Elegendő idézni a beköszöntő következő gondolatmenetét: „A munkásnő, az, akit gyárba, robotba kényszerítenek akkor, amikor, háztartási kötelezettségeinek, gyermekeinek gondozását, otthonának munkáját kellene elvégeznie, nem egyéb, mint rabszolga; a társadalom nem menti fel az otthon munkájától, nem veszi le válláról

¹³Részletesen: Kürti László: Himlerville. Egy amerikai magyar bányásztelep tündöklése és bukása. *Regio*, 2017. (2) pp. 146–185. (a szóban forgó kiadványt nem említi); uő: „Kalandor volt a szó jó értelmében”. *Szombat*, 2021. 03. 21., online (két előzménnyel).

¹⁴Vö. Magyar festő amerikai diadala. *Amerikai Magyar Ujság*, 1922. augusztus 18., p. 6.

¹⁵*Amerikai Magyar Ujság*, 1921. november 29., p. 6.

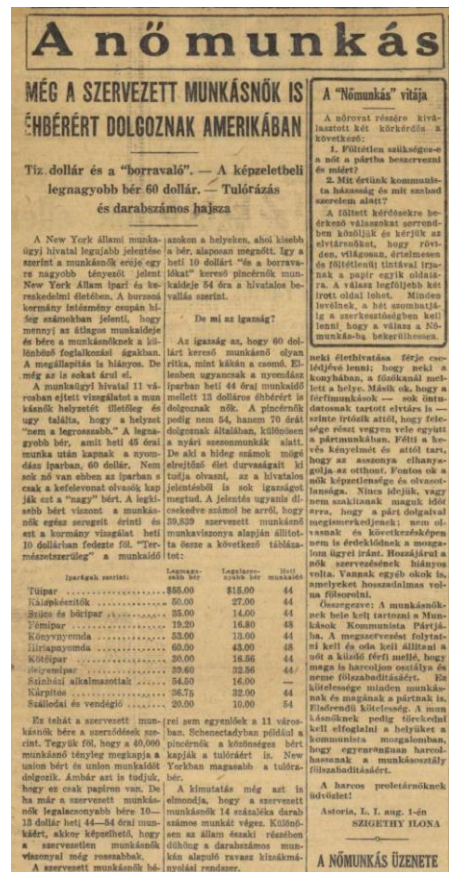
¹⁶Az Első Amerikai Magyar Női Klub. *Amerikai Magyar Népszava*, 1928. július 7., p. 5. – Elnöke Mrs. Therese Schmidt volt.

a gyermekgondozás terheit, de bevonja az ipari munkába és megköveteli, hogy ugyanakkor végezze el azt a munkát is, amelyet a háztartás és családgondozás ró rá.” A rovat célját ennek értelmében abban határozták meg, hogy tükröt adjon „Amerika magyar munkásnőinek arról az életről, amelyben munkásnőink raboskodnak.” A cél a felvilágosítás, a tanítás és a munkásnők szervezése a felszabadító osztályharcra.¹⁷ A felhívásnak megfelelően a rovat cikkeit – egy-két hasábos, vagy egész oldalnyi terjedelemben – többnyire a levelezők, az olvasók írták, de megjelentek nőpolitikai cikkek is fordításban, illetve nemzetközi és helyi nőmozgalmi hírek, rendezvényekre szóló felhívások. Több ízben körkérdéseket vitattak meg – ezekre javaslatokat kértek, amelyek felvetését, indoklását előzetesen közre is adták –, többek között a gyermeknevelés gondjait, a gyermekvállalás idejének, esetleges elhárításának dilemmáját, a szabad szerelem problémáját taglalták (2. kép).

Névvel kevesen szerepeltek, kiemelhető az újságíró, a lap egyik szerkesztője és politikai aktivista Wechsler Antónia (1889–1953), aki rovatvezetőként vette kézbe a témát, amikor egy hosszabb szünet után a rovatot időlegesen újra indították, „harcot hirdetve a nyomorúságnak és igazságtalanságnak”.¹⁸ A nőmunkás-rovat nemcsak tájékoztatót és agitált, hanem szerzőket is teremtett, elősegítette a női szempontú problémalátás kifejlődését s artikulációját.

Korábbi tapasztalatokra támaszkodva a két háború közötti korszak két nagy, országos terjesztésű polgári magyar napilapja, a *Szabadság* és az *Amerikai Magyar Népszava* egyaránt kiadott heti vagy hétvégi mellékletet, amelyek bő teret szenteltek a szépirodalomnak – a magyarországinak épp úgy, mint a világirodalomnak –, a divatnak, a művészeteknek, nagyvilági híreknek, aktuális riportoknak. Mindkettő gyerekrovattal is rendelkezett, közöltek folytatásos regényt, rejtvényeket, karikatúrákat. A két lap a sajátos női igényeket – vagy nőinek *gondolt* igényeket – is messzemenően igyekezett kiszolgálni. A divat és a nagyvilág, vagy Hollywood hírei a nagy nemzetközi

2. kép. A nőmunkás rovat (részlet). *Új Előre*, 1925. augusztus 4. ADT

¹⁷Modern rabszolganők. A nőmunkás [rovat beköszöntője]. *Új Előre*, 1924. december 23., p. 2. – A rovat éveken át megjelent, olykor hosszabb-rövidebb szünetekkel, még az önálló női munkáslap megjelenését követően is. A rovatra, annak jelentőségére a munkássajtót, illetve az *Új Előret* tárgyaló szakirodalom nem figyelt föl, vö. Puskás, Julianna: The divided Hungarian left: 1917–1935. *Migrációs teme*, 4. 1988. (1–2.) pp. 139–143.; Sakmyster, Thomas: A Communist Newspaper for Hungarian-Americans: The Strange World of the *Új Előre*. *Hungarian Studies Review*, 32. 2005. (1–2) pp. 41–70.

¹⁸Ismét megindítjuk [A Nőmunkás rovatot]. *Új Előre*, 1929. február 7., p. 2. – ekkor a rovat egy egész oldalt tesz ki. Wechsler Antónia, tanárnő, 1921 nyarán érkezett az Egyesült Államokba, onnét 1931-ben a Szovjetunióba költözött, 1945-ben pedig hazatért Magyarországra. Mindvégig nőpolitikával foglalkozott, vö. Petitions for Naturalization of the US District Court for the Southern District of New York, 1897–1944, Antoine Abelovszky, 1925, *Fold3.com*; Bogdán Ada: Ahol az egyetemi hallgatók fizetést kapnak. *Dolgozók Világlapja*, 1945. (4), p. 21. (téves, hogy 1919-ben emigrált); (ják): Beszélgetés Abelovszky Józseffel [a férjével]. *Amerikai Magyar Szó*, 1959. március 26., p. 11.

hírszolgáltatóktól, amerikai szakíróktól való átvételek voltak. Ettől ritkán tértek el, leginkább a magyar, magyarországi vonatkozásokban hoztak (amerikai) magyar szerzőktől cikkeket. Emellett időnként nőrovatuk is volt. A két napilap női tartalmát, „nőképét” érdemes lenne önállóan vizsgálni, pár gyors mondattal s kellő mélységű anyagismeret híján nem lehet ezt „elintézni”. Kétségtelen azonban, hogy sem a napilapok, sem a hetilapok – minden magyarok által lakott városnak megvolt a maga orgánuma, a nagyobbaknak több is – alig közöltek női szerzőket. Ha nem is Fülöp Ilona volt az egyetlen, de nem sok pályatársa akadt. Amikor 1924-ben áttekintést készített az amerikai magyar irodalomról – nem kifejezetten a sajtóról –, az Amerikába költözött, de az írással felhagyott Alba Nevis említésén kívül három nőt tudott megnevezni. Mindhárman a háború után érkezett „gárdához” tartoztak. Brewerné Filipovits Idára arcképével és azzal a megjegyzéssel utalt, hogy „egy verses könyve jelent meg Amerikában”. Szintén szerepelteti portréját Kovácsné Páll Rózsának (1893–1980), aki 1921-ben települt le férjével New Yorkban (majd később átköltözött Kanadába). Róla finoman megjegyezte, hogy „versei időnként a Nyugatban jelennek meg, néha talán Amerikáról, de sohase Amerikának”.¹⁹ Ő győzhette meg a költőnőt, hogy a *Székely legény New Yorkban* című versét a lap ugyanezen, jubileumi száma – „Így írunk mi” című – irodalmi melléklete közölje.²⁰ Említi még Zombori S. Elzát, minden további információ nélkül, *Üzenet* című versét azonban szintén közli az irodalmi mellékletben, amelyben B. Filipovits Ida *Delaware mentén* című költeménye is olvasható.²¹ Fülöp Ilona lényegre tapintva értékelte az új gárda fellépését, pontosabban épp ennek korlátozottságát, illetve elmaradását. Megjegyzései nemcsak az amerikai magyar irodalomra voltak érvényesek, hanem a sajtóra is. Akik írnak – vélekedett –, azokat „a tömeg egyáltalán nem ismeri, aminek oka nem az itt tartózkodásuk rövidege, mert hiszen három-négy esztendő elég ahhoz, hogy egy író eljusson a néphez [...] De az amerikai magyarság tömege, amely sem nagyobb tömegű új bevándorlókkal, sem pedig újabb generációval nem bővül, nem képes arra, hogy több és újabb írónak érvényesülési lehetőséget adjon”. S a háború utániaknak van „egy teljesen néma csoportja is, akik egyáltalán nem írnak Amerikában s egyiknek-másiknak az Amerikai Magyar Népszava jubileumi számában megjelent írása az első, amely amerikai nyomdafestékhez jut. Ezek itt nem foglalkoznak újságírással s így semmi közük nincsen az amerikai magyar betűhöz, soha nem is lesz belőlük amerikai magyar író” – s hozzátehető, hogy újságíró sem. A megállapítás leginkább a nőkre tűnik érvényesnek, hiszen az amerikai magyar sajtó – különösen, ha azt a maga egészében nézzük – folyamatosan táplálkozott az újonnan jött hivatásos újságírók vagy alkalmi tollforgatók köréből.

Az *Amerikai Magyar Népszava* 1927. május 27-i száma adott arról hírt, hogy egy „új magyar folyóirat jelent meg magyar nők számára” New Yorkban. A lapbemutató teljes szövege a következő:²²

¹⁹Fülöp Ilona: Amerikai magyar irodalom. *Amerikai Magyar Népszava*, 1924. április 20. Huszonöt éves jubileumi szám, IV. Magyar-Amerika Melléklet, p. 18.

²⁰Uo. Irodalmi Melléklet, p. 14. Vö. Tamási Áron: Erdélyi sors – Kovácsné Páll Rózsa, az Amerikában feltűnt székely költőnő. *Pásztortűz*, 1923. II. kötet, (37), p. 104. Amerikában írt költeményei *Vándorversek* címmel 1957-ben Londonban jelent meg a Young Myers kiadónál.

²¹Uo. p. 9., illetve p. 5. Az utóbbi idézett verseskötete: Filipovics Ida: *Rózsák és tövisek*. New York, Blue Star Printing Co., 1922. Rövid ideig munkatársa volt a New Yorkban megjelenő, igen színvonalas *Színházi Újságnak*, vö. 1922. (3), p. 26.

²²Új magyar folyóirat jelent meg magyar nők számára New Yorkban. *Amerikai Magyar Népszava*, 1927. május 28., p. 2.

„Díszes köntösben, változatos és dús tartalommal új magyar nyelvű folyóirat jelent meg New Yorkban Rátkay Erzsébet szerkesztésében és kiadásában. »Magyar Nő« a címe ennek a havonként megjelenő magyar folyóiratnak és a lap címe magában foglalja a tartalmát. Mindenről ír az új lap, amire szüksége lehet egy magyar asszonynak vagy lánynak. Rendkívül tartalmas irodalmi részletei mellett gazdag kincstára az új lap minden divatújságnak, háztartási és művészeti közleményeknek.

Érdekes cikkei mellett, amelyek minden női problémára feleletet adnak, igen ügyesen és hasznosan összeállított divatképeket is közöl, a melyeknek nagy hasznát vehetik azok, akik olcsón és mégis a legújabb divat szerint akarnak öltözködni. Verseket, novellákat is közöl a lap és eredeti művészi rajzai feltűnést keltők. Amerikai magyar asszonyoknak és lányoknak nagy szolgálatot tesz a »Magyar Nő«. A lap előfizetési ára egy évre 2 dollár. Megrendelhető ezen a címen: »Magyar Nő«, 1440 Broadway, Room 452., New York.”

3. kép. Magyar Nő, 1927. június, címlapgrafika. Amerikai Magyar Alapítvány Levéltára, New Brunswick, NJ, Thury Ilona iratai

4. kép. Magyar Nő, 1927. július, Kárász Ilona címlapgrafikája. Reprodukció, Callahan, Ashley: Enchanting Modern: Ilonka Karasz (1896-1981). Athens Georgia Museum of Art, 2003.

A szerkesztő kilétéről nem sikerült semmilyen érdemi forrást találni. Rátkay Erzsébet valószínűleg a háború után érkezett új bevándorlók egyike lehetett, bár nevét sem a bevándorlási nyilvántartások, sem más amerikai regiszterek nem őrzik. Talán többet meg lehetne tudni róla, ha az új folyóiratból ismernénk teljes számot. Erről sajnos nincs szó, mindeddig csupán két címlapot sikerült megtalálni két hagyatéék jóvoltából. Szerencsés módon ezek igényes címlapgrafikájuknak köszönhetően kerültek el a megsemmisülést. A júniusi

szám borítója Thury Ilona (1876–1953) iratai között,²³ a júliusi pedig Kárász Ilonka (1896–1981) hagyatékában maradt fent.²⁴ Az előző alkotója ismeretlen (3. kép), a kép nincs szignálva, a második Kárász Ilonka munkája (4. kép), s éppen emiatt őrződött meg.

A két kép jellegében nem áll távol egymástól, lehetnének azonos kéz munkái, ám ez ellen szól, hogy ismereteink szerint Kárász Ilonka mindig szignálta munkáit. Neve az 1920-as évek derekán már igencsak jól csengett, többek között új látásmódú lap- és könyvillusztrációi révén keresett művésznek számított. A *Magyar Nő* grafikája évében egyre-másra jelentek meg a *New Yorker* magazin általa tervezett borítói, amelyeket évtizedek alatt közel háromszáz követett.

Művészet, divat, háztartás – jelzi a lap irányultságát jól komponált címnegyede. A feltüntetett tartalom alig mond többet ezeknél. A júniusi szám cikket tartalmazott a feminizmus és a női boldogság kérdéséről, illetve a polgárosodással kapcsolatos tudnivalókról. A júliusi a hármas tematikához szinte semmit nem tesz hozzá, a Pastorele feltehetőleg valamilyen szépirodalmi alkotást fedhetett, s ezen kívül feltűnő, hogy két írást is általános amerikai magyar dolgoknak szenteltek, a sajtónak, illetve a társasági eseményeknek. Még annyi tudható-megismerhető a júniusi szám borítója alapján, hogy annak belső oldalát hirdetések töltötték meg (5. kép).

5. kép. *Magyar Nő*, 1927. június, belső borító.
Amerikai Magyar Alapítvány Levéltára,
New Brunswick, NJ, Thury Ilona iratai

Mindebből nem sok minden derül ki, különösen arról, hogy a szerzők milyen felfogásban írtak a(z amerikai magyar) nők helyzetéről. A meglévő két laptöredék azonban színvonalas kivitelű jelez, s épp emiatt talán nem reménytelen abban bízni, hogy netán előkerül legalább egy teljes lapszám, s kiderül, hogy kik írtak bele, milyen volt divatrovata, hogyan viszonyultak a nők családi kötelezettségeihez. Külön kérdés, hogy vajon mennyi időt, hány számot élt meg a vállalkozás.

Az 1930-as években a női sajtót illetően két fejlemény figyelhető meg. Egyrészt a sajtópaletta bal szélén épp az újabb bevándoroltak, politikai emigránsok jóvoltából megszületett egy tartósan, évtizedeken át megjelenő női hetilap – erről alább még lesz szó –, másrészt a polgári lapoknál is színre lépett néhány újabb szerző. Ez különösen az évtized végén vált érzékelhetővé. Mindeközben a napilapok még inkább intézményesítették azt a gyakorlatot, hogy színes női tartalmakkal, bulvár

²³Amerikai Magyar Alapítvány Levéltára, New Brunswick, NJ, Ilona Thury Papers, ARCH. 307/Folder 6.

Köszönöm Deák Nórának és Major Gyöngyinek a dokumentum másolatát.

²⁴Közli: Callahan, Ashley: *Enchanting Modern: Ilonka Karasz (1896–1981)*. Athens, Georgia, Georgia Museum of Art, 2003: 13. kép. Vö. Kovács, Ilona: Ilonka Karasz, a leading personality of the 20th century modern American design. Ilonka Karasz exhibition in the Cooper Hewitt Smithsonian Design Museum, New York 2017–2018. *Vasváry Collection Newsletter*, 2018/1. (59).

jellegű anyagokkal próbálták magazinjaikat eladhatóvá tenni. Ehhez járult, hogy önálló divatbrosúrák kiadására is vállalkoztak, feltehetően a kiadóvállalatok rentabilitását szem előtt tartva.

A *Szabadság* 1931-ben úgy hirdette saját divatkönyvét, hogy ez az aktuális kiadás, amelyhez hasonlót rendszeresen kiadnak ősszel és tavasszal. A 32 oldalas „díszes kiállítású könyv” 16 oldala színes nyomásban készült, s varróleckéket is tartalmazott. Mint írták: „Megvan már a Szabadságnak egy bizonyos közönsége, amely ezt a divatkönyvet megrendeli minden tavasszal és ősszel és amely a szabásmintákat is rendeli.”²⁵ Hogy mikortól s meddig jelentek ezek meg, illetve közelebbről milyen tartalommal, egyelőre példányok hiányában nem állapítható meg. Az *Amerikai Magyar Népszava* sem maradt el ettől. Szintén kiadtak divatkönyvet, s rendszeresen közöltek – miként a *Szabadság* is – olyan, a nemzetközi, párizsi divatból adaptált szabásmintákat, amelyeket 15 centért külön is árultak „Pattern” osztályuk címén. A lapban Népszerű szabásminták cím alatt hétről-hétre szerepeltek „az annyira kedvelt Marian Martin” ruhatervei, s ezek szabásmintáit árulták az 1940-es években.²⁶

Az *Amerikai Magyar Népszava* hasábjain legalább egy évtizeden át megtalálható volt az *Anna néni rovata*, amely levélíróknak szolgált tanácsadással. Magánéleti, gyermeknevelési, életvezetési kérdésekre válaszolt, rendszeresen adott főzési tanácsokat, s lényegében az olvasók bármilyen problémával, gyötrő kérdéssel fordulhattak hozzá. A szerző kilétét nem ismerjük. A nagy érdeklődésre való tekintettel 1928 novemberétől ez a tanácsadás *Asszonyoknak-lányoknak* főcímmel önálló női rovattá alakult, amely egy bő évig szinte minden nap megjelent, s integrált minden más, a szerkesztőség szerint nőknek szóló rovatot. Ily módon egy oldalon jelentek meg a kozmetikai, háztartási tanácsok, receptek, divatminták, sőt még a háztartási eszközök, kellékek hirdetései is. Később ritkult a megjelenése, s a terjedelme is lecsökkent, a címe pedig visszavedlett a korábbira, de Anna néni tanácsai még 1933 folyamán is helyet kaptak a lapban.

Ha nem is látványosan, de mindeközben a női szerzők száma is bővült néhány író-társ révén, s a lapok amatőr tollforgatói, levelezői, alkalmi cikkírók között is akadtak nők. Ahhoz nem voltak elegendőek, hogy szerepük nagyobb figyelmet keltett volna, netán huzamosabb ideig önálló női lapot tudtak volna fenntartani. Azt feltétlenül hangsúlyozni kell azonban, hogy ebből a szempontból sincs az amerikai magyar sajtó megfelelően, vagyis adatszerűen föltárva, nincsenek összegyűjtve a magyar lapok nőírói. Ha nem tudunk róluk, az nem jelenti azt, hogy nem is voltak. Ebből a szempontból még *A magyar emigráns irodalom lexikona* is meglehetősen hiányos. Az *Amerikai Magyar Népszava* lapszámai őrzik például annak emlékét, hogy az 1910-es évek hírneves pesti költőnöje, novellistája, Alba Nevis pár évig rendszeres munkatársa volt a New York-i magyar napilapnak, sőt rövid ideig ő szerkesztette annak újra indított női rovatát, mégpedig párját ritkító egyéni látásmóddal és szakértelemmel. Olyan biztos kézzel látta el feladatát, hogy egy valóságos kis női hetilapot hozott létre a vasárnapi magazin keretein belül, a „női dolgokra” szánt oldalon. Bár az általa vezetett *Asszonyok-lányok* című rovat mindössze egy oldalt tett ki, megvolt a maga logikája, következetesen alakított, egymásra épülő tartalma. Az összességében kötetnyi írás ma is megállná a helyét, részletes feldolgozása a későbbiekben akár külön tanulmányt érdemelne. Ezúttal a „kvázi lap” létének rögzítése mellett csak egy rövid bemutatásra van mód.

²⁵Megjelent már a Szabadság tavaszi és nyári divatkönyve. *Szabadság*, 1931. február 21., p. 5.

²⁶Feltehetően az 1930-as években indult Marian Martin postai szállító (mail order company, 232 West 18th Street, New York City) katalógusainak, szabásmintáinak magyar nyelvre adaptált kiadásairól van szó. Vö. More About Marian Martin, Anne Adams, Alice Brooks, and Their Sisters. *witness2fashion*, blog, January 5, 2015.

Mint Fülöp Ilona idézett írásában megjegyezte, Alba Nevis ugyan egy ideje Amerikában él, de felhagyott az írással. A történet valóban így kezdődött. A következősen az írói nevét használó Unger Ilona 1921-ben lépett partra az Egyesült Államokban, mégpedig karácsony napján. Ekkor azonban eredeti családi nevén utazott, íróként szerepel az utasnyilvántartásban. A későbbiekben már új hazájában is művésznevet használta még a hivatalos okmányokban is, így az állampolgársági ügyek intézésekor. Amerikai polgárlevelét 1927-ben nyerte el.²⁷

Megérkezését Ruby Erzsébet (1898–?), a valamivel fiatalabb pályatárs, a lap későbbi külső munkatársa idézte föl évtizedek múltával az író tragikus halálakor írt búcsúztatójában. Érdemes az írásnak ezt a részletét hosszabban idézni, mert ebből az amerikai magyar női újságíró sors is érzékelhetővé válik. De előbb az a részlet is figyelmet érdemel, amely felvillantja, hogy kiről is van szó:²⁸

„Édesatyja orvos volt [Szegeden] és ezt az egyetlen leánykáját mesebeli hercegnek szánta. A herceg nem jött érte, de helyette homlokon csókolta a múzsa. Tizenhatéves volt, amikor felfedezte a Pesti Hírlap, Magyarország egyik legtekintélyesebb napilapja. Külön íróasztalt kapott a szerkesztőségi teremben s a kollegák s kolleganők egymással versenyezve kényeztették. Prózáat is irt és »Hét csoda« című könyve három kiadást ért meg. Akkor írták róla, hogy a nyolcadik csoda Alba Nevis tengerzöld szeme. Elbűvölően szép nő volt. Harminc éves korában érte el szárnyalásának tetőpontját. Erotikus versei a jóízlést sohasem sértették s a téma alapja mindig erkölcsi tanulság [...] Mi, serdülő lányok, titokban másolgattuk verseit a vonalas irkákba. Ah, Alba Nevis!”

S akkor a megérkezés, amelynek előzményét s kiváltó okát a háború utáni politika, az „Ébredő magyarok” meghatározta légkör jelentette:

„Alba Nevis megtépzott babérjaival Amerikába jött... Szent Estén érkezett és a kikötőben Fülöp Ilona várta. A rooming house szobájába lépve, Alba a szívéhez kapott: kis karácsonyfa várta őt, égő gyertyáival szelíden hajbókolva: Isten hozott! Fülöp Ilona magagyártotta díszeket aggatott a fára, piros-fehér-zöld színekkel, s Alba Nevis a pamlagra esve úgy zokogott, hogy vele sírtak a gyertyák is.

– Most mi a terved? – kérdezte később Fülöp Ilona, mákos gubát rakva Alba tányérjára.

– Írni fogok – felelte Alba Nevis.

– Írni? Hát azt hiszed, hogy itt is nyolcmillió olvasód lesz, mint csonka hazánkban? Az itteni pár százezer magyarnak 35 újságot szerkesztenek. Ez a kicsi olvasótábor is megoszlik. Én is csak most jutottam be a Népszavához, Miklós Oszkár hívott meg. Bizony eleinte kézimunkával kerestem szűkös kenyeremet, amíg a jó Oszkár bátyám fel nem fedezett, – holott Magyarországon már ismert író voltam.

– Sebaj – felelte Alba – bársonyégetést csinállok. Remek fantáziám van a színekben. Nem is jelentkezem az újságnál. Ha akarnak, hívjanak, de én a múltamat tekintve, nem kilincselek.”

---

²⁷New York Passenger Arrival Lists (Ellis Island), 1892–1924, database with images, *FamilySearch*, Ilona Ungar, 1921; New York, Southern District, U.S District Court Naturalization Records, 1824–1946, database with images, *FamilySearch*, Alba or Ilona Nevis or Unger, 1927. Az adatlap szerint született 1893. február 12-én, Kisvárdán [közelebbről: a Szabolcs megyei Ereszvény-pusztán]. Foglalkozása festő és író. 1921. december 23-án Hamburgból érkezett az Adriatic nevű hajóval. A bevett kézikönyvek, lexikonok más születési évszámot adnak meg, az amerikai dokumentumokban azonban mindig az itt közölt adat szerepel.

²⁸Ruby Erzsébet: Az élők temetője. Forrásmegjelölés és dátum nélküli újságkivágat [1963-ból], Vasváry-gyűjtemény, A1/b:10v-12. Alba Nevisnek 1920-ig tíz kötete jelent meg, versek, novellák, s egy ifjúsági színdarab. A siker és kvalitás alighanem nem állt arányban egymással, mindenesetre életművét azóta sem tárgyalták érdemben.

Egy kis műhelyben kezdte másodmagával, majd nagyobb áruházaknak dolgozott.²⁹ Egyre sikeresebb lett, amikor jött a depresszió, műhelyét bezárta, vidékre költözött, eltűnt mindenki szeme elől, állítólag házvezetőnői állást vállalt. Más források, elsősorban a hajólisták jóvoltából megtudható, hogy időközben három alkalommal hazalátogatott: 1926-ban, 1931-ben és 1935-ben regisztrálták visszaérkezését az Egyesült Államokba. Egy újvidéki lap 1934 nyarán közölt egy vele készült beszélgetést, amiben elmondta, hogy már nemigen ír, sőt, nem is valószínű, hogy újra tollat vesz a kezébe. „Amit eddig írtam – mondta –, elvesztette értelmét, és létjogosultságát. Azt az irodalmat folytatni, amelyet eddig műveltem, céltalan és fölösleges időpazarlás lenne.”³⁰ Az „eltűnésbe” tehát egy több hónapos óhazai tartózkodás is belejátszott.

Az írást mégsem hagyta abba, visszaköltözött New Yorkba, ahol irodai munkát próbált vállalni. Idősebb nőket már alig alkalmaztak, nemigen boldogult. Újra írni kezdett, 1938 nyarán tűnt fel a neve az *Amerikai Magyar Népszavában*, hol vers, hol novella került ki a keze alól. Hogy ajánlkozott, vagy hívták, nem egyértelmű. Ruby Erzsébet szerint Nadányi Pál (1903–1982), az akkori főszerkesztő megsajnálta, és ő kért cikket tőle. Valahonnan azonban tudnia kellett, hogy segítenie kell. Az első írások után pár hónap múlva külső munkatárs lett, és 1939. december 3-án megindult az új heti rovat, az *Asszonyok-lányok*. Az elsőbe Kiskert címmel szerkesztői beköszöntőt írt. A kiskert – amely „jelenti az élet mindig megújuló diadalát a múlandóság felett” – a születőben lévő lapocska mintáját, modelljét jelentette a számára.

„Mikor most, búcsúzó ősszel – írta –, az Amerikai Magyar Népszava jóvoltából, kézhez kapom itt ezt a kis telket, ezt az oldalnyi fehér papírost (mely hosszában tizenhét, szélében talán tizenkét inch), ugyanaz az érzésem van, mint a régi tavaszokon, nekilátva a magvetés szent munkájának. E kis parcellának én jó zsellérje, hű művelője akarok lenni s a termést: a szív, kör és háromszög minden virágát Asszonytársaim, nektek ajánlom! Ha gondtól gyötörve, munkától elcsigázva, bajoktól fásultan, reménytelenül rátok virrad a Vasárnap: jöjjetek el a kiskertbe, mely a tiétek, jöjjetek felfrissülni, újra éledni, erőre kapni. A kiskertbe, melynek lócáján egymasmellé ülve megbeszéljük majd: hogyan tudnánk segíteni egymás baján? Hogyan kell élnünk, hogy boldogok legyünk, épek és erősek? Hogyan védjük meg lelkünket és testünket az idők viharában? Hogyan álljuk meg helyünket becsülettel ott, ahova a sors kirendelt?... Íme, így indulunk el magvetésre: vad hajtást nyesni, dudvát gyomlálni. Meglássátok: áldott lesz a munka, melyet Isten nevében kezdünk!”³¹

A parcellát kisebb egységekre bontotta. A fő helyen állt mindig a főtéma saját címmel, mellette két-három „alrovat” kapott helyet: az Üvegalmárium (egy idő után: Üvegszekrény), a Konyhácska és a Posta. Az elsőt a családi értékeket őrző bútordarab mintájára olyasmiknek szánta, amiben a „nem létező” dolgok találhatóak, azok, amelyek gyönyörködtetik a szemet, „a lélekbe mosolyt varázsolnak”. Egy kis ez, egy kis az, finom tárgyak, különlegességek, legyen az valaki énekhangjának, mosolyának megidézése, pókfonalra festett kép, vagy az aktuális farsangi szezon jó híre: a parkettát seprő „nagy-toalett” halála. A Konyhácska a modern konyha új képzetét fejezi ki: *kitchenből kitchenette* lett, ténylegesen kisebb, mint a régiek, amit „praktikusan, új szellemben fogunk berendezni és vezetni”. Maguk

²⁹Velvart Studios, 51 Greenwich Ave., New York City, lásd U. S., City Directories, 1822–1995, *Ancestry*, New York, 1925, p. 1688.

³⁰Idézi: Mák Ferenc: Alba Nevis. *Magyar Szó Online*, 2012. november 17. A hajólisták 1934-es beutazást nem mutatnak, lehetséges, hogy ekkor huzamosabb időt töltött Magyarországon és csak 1935. április 9-én érkezett vissza, vö. New York, New York Passenger and Crew Lists, 1909, 1925–1957, database with images, *FamilySearch*, Alba Nevis, 1935.

³¹Asszonyok-lányok – Alba Nevis rovata. *Amerikai Magyar Népszava*, 1939. december 3. Harmadik rész, *Sunday Magazine*, p. 5.

a receptek is újszerű felfogást képviseltek, szinte a „reformkonyha” elveit követték, például vegetáriánusoknak szóló tanácsok is megjelentek. A levélválaszok nem váltak túl hangsúlyossá – mint korábban az Anna néni rovatában –, inkább csak mintegy új műfajjal színesítették a „dolgok megbeszélését”. E rovatok mellett olykor egy-egy vers is szerepelt, vagy a mindennapi élet valamely pillanatképet rögzítő miniatűr esszé, karcolat. Ezeket is leginkább ő írta, nagy ritkán egy-egy vers vendégként érkezett.³²

A második számtól *Értékes magyarok* címmel egy új alrovatot nyitott. Fiatalokat mutatott be azzal a szándékkal, hogy kiderüljön, mi történik, ha a „magyar rózsató [...] idegen földbe kerül, mi lesz belőle”. Ez is újszerű megközelítés volt, eredeti hangvétellű hozzászólás a korszak sokat tárgyalt, sok frázist szülő kérdéséhez, a második nemzedék sorsához. Még nagyobb újdonságot jelentett, hogy másfél hónappal a kezdet után egyenesen zászlót bontott: *Tanuljunk meg élni!* Ezzel a címmel indított egy sorozatot, „mely – mint fogalmazott – nem szépirodalom, de úgy érzem hasznos és nagyon időszerű. Felelet a mi életünk égő kérdéseire. Visszhangja eltévedt énként kiáltásainak. Azokhoz szól, akik megbeszélésre, tanácskozásra kértek, igyekszem majd rátérni mindenre, amivel segítségükre lehetek. Lélek szól a Lélekhez”³³ Kezdte a testen, „e drága hajón, melyet óvnunk és gondoznunk kell”, majd jöttek sorba az olyan nagy kérdések, mint az öregség, a család, a gyerek-szülő konfliktus s más hasonlóak.

Kellő rövidséggel szerkesztői elveit, a lapról vallott elképzelését nála jobban aligha lehetne megfogalmazni. Egy levélírónak a következő üzenetet küldte az 1940. január 28-i számban:

„Mrs. Kovacs, Bronx. Ennek az oldalnak meg van a tervszerű beosztása és rendje. Tekintetbe kell vennünk társnőink különböző óhajait, szempontjait és a rendelkezésre álló kicsinyke helyen ízelítőt igyekszünk adni mindabból, ami hasznukra lehet. Ha elolvasta írásainkat, észrevehette, hogy étel-receptjeink teljesen újszerűek és főképp a takarékoságot, egészséget tartja szem előtt, lévén a főzés a legfontosabb mindennapi szükséglet, az ügyes háziasszonynak itt nyílik tág tere, hogy majdnem csodákat produkáljon, potom kiadással, kitűnő táplálékot nyújtva családjának. Nem lehetünk azonban egyoldalúak, társadalmi eseményekről, értékes emberekről is meg kell emlékeznünk olykor, azonkívül nemcsak a testnek, de léleknek is vannak szükségletei. A nő veleszületett intelligenciája, a felelősségteljes, kimerítő munka után áhítja a szellemi szórakozást, lelki felemelkedést; ezt ígérte nekik, ezt választotta programjául az „ASSZONYOK-LÁNYOK” rovat írója.” (6–7. kép).

---

³²Csak egy példa az utóbbira: a teljesen ismeretlen Walleshausen Éva *Idegenül* című verse az 1939. december 17-i számban jelent meg.

³³*Amerikai Magyar Népszava*, 1940. január 21. Harmadik rész, Sunday Magazine, p. 4.

Asszonyhüség

Van arról a hírlíróknak, hogy a nők...
A hírlírók...
A nők...
A nők...
A nők...

Értekez magyarok

A "Früherling" Érekezlet...
A "Früherling" Érekezlet...
A "Früherling" Érekezlet...

Üvegszekrény

OLGA NÖRVEK...
A szekrény...
A szekrény...
A szekrény...

Gyónás

En a szék...
En a szék...
En a szék...

Konyhácska

En a szék...
En a szék...
En a szék...

6. kép. Amerikai Magyar Népszava, Magazine
1940. május 26.
Országos Széchényi Könyvtár

7. kép. Amerikai Magyar Népszava, Magazine
1941. január 26.
Országos Széchényi Könyvtár

Míg ment a rovat, Alba Nevis megismerkedett egy buddhista tanítóval, aki nagy hatást tett rá. Erről is írt, nem a rovatában, hanem azon kívül. Elmesélte a lap olvasóinak találkozását Nant Kavi jógival, aki Amerika-szerte tartott ingyenes előadásokat s demonstrációkat. ³⁴ Igazából ez már egy második találkozás volt, egy korábbi előadáson már látta őt s meglepődött, hogy mennyire megváltozott. A mester, aki Gandhival küzdött együtt egykor a só-adó elleni mozgalomban beszámolt huszonegy napos böjtjéről, s rávilágított, hogy „a testnek minden paránya átalakul, újjászületik egy ilyen böjt idején”. A jógi kiváló poéta is volt, akinek tizenegy kötetet jelent meg. Már negyvenhárom évvel ezelőtt írt verseket, pedig úgy néz ki, mintha husz esztendő volna. „Engem azonban főleg tért a lényegre – mint tanító mester érdekel: hogy mit tud adni segítség gyanánt ennek a mai szomorú emberiségnek? Mi a küldetése, mely idehozta őt a messze Keletről? Yogik nem utaznak szórakozásból szerte a világon. Magasabb erő szabja meg út irányukat! Minden lépésükkel szolgálniuk kell embertársaikat!” A találkozás ilyen értelmű hatása Alba Nevis írásaiból jól kiviláglik. A „tanuljunk meg élni” jelszó és az ezt tematizáló írások innét fakadnak, jóllehet ehhez saját élettapasztalatai, életének megismerkedett fordulatai is kellő alapot kínáltak (1. melléklet). 1941 őszén meg fennállt a rovat, bár lendülete megtört, veszített színességéből. Ruby Erzsébet írta meg a folytatást. „Kikapcsolódott a látható világból”, beletemetkezett az új tanításba, a fő

³⁴ Alba Nevis: Jogi Nand Kavi. *Amerikai Magyar Népszava*, 1940. február 11. Harmadik rész, Sunday Magazine, p. 4. A newspapers.com adatbázis tartalmából kiderült, hogy a jógi 1938-ban került az amerikai közvélemény érdeklődésének homlokterébe, amikor országos visszhangja lett egy kéthetes böjtölésének.

tibeti lámákkal lépett levelezésbe. „A Népszavától is megvált. Nadányi fejét csóválva mondta, hogy írásai már nagyon elvont tárgyúak, az olvasót nem érdeklik”. A továbbiak már nem tartoznak az itt tárgyalt témához. Alba Nevis 1948-ban és 1959-ben még megfordult Magyarországon. Ez a második út lehetett az, amiről író társa annyit közölt, hogy Magyarországról akart Tibetbe eljutni, miután Kína megszállta az országot. „Nem jutott el Tibetbe, de amit látott Magyarországon és hallott Tibetről, – megölte a testét-lelkét.” A sikertelen kísérlet után tért vissza New Yorkba, ahol „egyre zavarosabban viselkedett”, elmeógyógyintézetbe került, s itt hunyt el 1963-ban.³⁵

A New York-i napilap női rovatának kibontakozásával egy időben más női szerzők jelenléte is hangsúlyosabbá vált a lapban. Népszerű, divatos magyarországi írónőktől közöltek novellákat, elbeszéléseket, így Thury Zsuzsa, Bethlen Margit, Berend Miklósné, Mikes Margit, Harsányi Gréte és hasonló szerzők írásai egyre-másra olvashatóak voltak. Mintha a bulvárban is növekedett volna ekkor a női olvasókat megcélzó témák hányada. Vélhetően ezek voltak azok, amikről a főszerkesztő azt gondolta, hogy az olvasót jobban érdekli, mint Alba Nevis eszmefuttatásai. A címek jelzik az irányt: Okosabbak-e férfiak, mint a nők? A nagy Chaplin házasságának vége, Búcsúznak a nők a selyemharisnyától, Szerelem – másodkézből, Szükség van-e férfiakra?

Mindeközben néhány Amerikába vetődött nőíró fellépése is színesítette a lapot, de tágabban az amerikai magyar sajtót. Ez a szerzőgárda s termése végképp a hírlapok hasábjain alussza örök álmát, bár egyikük, Dudásné Gólya Margit (1905–1975) kötetben is megjelentette korai novelláinak egy részét. Jóval több írása látott azonban napvilágot különböző amerikai magyar lapokban. 1935-ben kezdett el írni – novellát, útirajzot s rövid tárcát egyaránt. Chicagóban az *Interestnél* 1937-től Nézetem szerint címmel volt rovata, s *Az Irás, az Amerikai Magyar Rádió Újság* is közölte írásait. 1938-tól a két országos napilap is megnyílt számára. Az Érszöllösön született Gólya Margit tanulmányait a fővárosban és egy svájci protestáns leányintézetben végezte. Budapesten kézimunka-tanítói oklevelet szerzett, majd egy svájci árvaháznak volt hivatalnok. Egy év múlva hazatért, egy német baptista lelkésszel kötött házasságot, akivel 1926 végén kivándorolt Amerikába. Kanadába kerültek, majd vissza Kansasba, ahol házasságának azonban vége szakadt. Gólya Margit Chicagóba költözött, oktatói állást vállalt egy áruház kézimunka osztályán. Rövidesen saját kézimunkaüzletet nyitott a belvárosban. 1936-ban újraházasodott, s a Chicago közelében lévő Hammondra költözött. Férjével, Dudás János nyugalmazott üzletemberrel sokat utazott Amerika-szerte és Európában. Honvágy című tárcájában írja, hogy a „sok vándorlás alatt megtanultam, hogy a tárgyak ne forrjanak a lelkemhez. Mégis az évek folyamán hozzám tapadnak emlékek, amiktől nehéz elszakadni.”³⁶

Az író *Végtelen szeretet* című, 1940-ben a chicagói The Elk Press igényes kiadásában megjelent kötetéről így írt a pályatárs, az 1938-ban Amerikába, Clevelandba költözött nőíró, Sz. Varga Éva (1890–1982), aki a *Szabadságnál* lett rendszeres cikkíró: „Érezzük, hogy

³⁵Ruby i. m.; A Queen Mary fedélzetén érkezett New Yorkba 1959. december 9-én, feltehetőleg Magyarországról, lásd New York State, Passenger and Crew Lists, 1917–1967, database, *Ancestry*, Alba Nevis, 1959. Halála: New York, New York, U.S., Death Index, 1949–1965, database, *Ancestry*, Alba Nevis, 1963 (január 16); A Queens-ben lévő Creedmoor pszichiátriai kórházban hunyt el és a Staten Island-i Mount Richmond köztemetőben temették el, lásd *findagrave.com*, Memorial ID: 149449693. Vö. Szerényi Simon: Meghalt Alba Nevis a neves költő és író. *Új Kelet*, 1963. január 29. – Édesapja, dr. Unger József szegedi városi főorvos becézte lányát Hófehérkének, innen származik latin írói neve.

³⁶Honvágy. *Amerikai Magyar Népszava*, 1940. január 19., p. 4. Életrajza: Bemutatóul [Dudásné Gólya Margit]. In: *Jubileumi emlékkönyv*. Szerk.: Tóth Sándor. Pittsburgh, Expert Printing Company, 1940: 188., Egyedül című novellája: pp. 187–188.; Gulyás i. m. XI. k. 1992: pp. 46–47.

Dudásné Gólya Margit nemcsak éppen egy könyvet akart kiadni, hanem az a meggyőződés vezette, hogy missziót teljesít. Erre mutat a mély vallásosság, a jogtalanságok ostromozása, a megütöttek vigasztalása, – mely e kötet minden kis képének vezérmotívuma.”³⁷ Mi másról is írhatott volna a New York-i világiállítás idején, mint a metropolisz árnyékos oldaláról?³⁸

Dudásné Gólya Margit a második világháború végén felhívást tett közzé „A csillagos anyákhoz” címmel – ekkor már Hollywoodból: „Több, mint egy éve gyűjtöm a csillagos anyák címét, hogy a háború után egy könyvben megírjam az ő szenvedésüket, fájdalmukat. Szeretném, ha minden magyar származású csillagos anya neve bent lenne a könyvben. Maradandó emléke lenne ez az édes anyáknak, akik fiaikat adták a haza védelmére. Szeretném, ha minden anya gyermeke visszajönne, de tudom, ez lehetetlen. Már is sokan vannak az arany csillagos anyák.”³⁹ Elsősorban a *Californiai Magyarság* és a *Szabadság*, esetleg más hetilapok háború utáni számainak részletes áttekintése adhatna választ arra, hogy a felhívásnak milyen eredménye lett, születtek-e novellák, elbeszélések az amerikai magyar katonafiúk háborús történeteiből, s mi lett a sorsa a „csillagos anyák” gondolatnak. Az 1950-ben *Divine Atom* címmel megjelent angol nyelvű kötete nem jutott el Magyarországra, így egyelőre nem tudni, hogy ebben van-e nyoma ennek az elképzelésnek. Dudásné Gólya Margit hosszas betegség után 1975-ben hunyt el.⁴⁰

Ruby Erzsébet, akiről Alba Nevis révén már volt szó, szintén ekkor kezdte újságírói ténykedését. 1938 augusztusában érkezett az Újvilágba, s ettől kezdve szerzője lett a New York-i napilapnak. Magyarországon tizenkét évig dolgozott a belügyminisztérium szociális osztályán Dr. Pollerman miniszteri tanácsos mellett. Nagy iskolát jelentett számára, hogy ezalatt végigutazta egész Magyarországot, megismerkedett az ország szociális viszonyaival. Ahogy megérkezett, próbaképpen rögtön írt egy cikket a Népszavának, s a főszerkesztő Nadányi Pál állandósította mint külső munkatársat. Ebből ugyan nem tudott megélni, mint önéletrajzában később írta: „magam kerestem a kenyeremet, egy lámpaernyő stúdióban tájképeket festettem hólyagpapírosokra”. Mindenesetre írni kezdett az akkor rangos szerzőgárdát – számos, a második zsidótörvény következtében újonnan érkezett kiváló újságírót – felvonultató *Amerikai Magyar Népszavának*. Az „asszonyi szempontokat mérlegelő” írásai viszonylag rendszeresen megjelentek a háborús években. Ezt követően pedig évtizedeken át írta tárcáit, a magyar történelem eseményeit, alakjait népszerűsítő esszéit a lapba, illetve később ennek a *Magyar Világ* címen megjelenő mutációjába. Regényekkel irodalmi babérokra is aspirált – ám kevés megértésre talált. Önéletrajza szerint 1938 és 1971 októbere között, 33 év alatt 1754 újságcikket írt. „Ha ezt egy 200 oldalas könyvbe szétosztva lenyomtatnánk, 16 kötetet tenne ki.” Három regényt is írt, ami „pénz hiánya miatt

³⁷Sz. Varga Éva: Könyvek, írók. „Végtelen szeretet” (Dudásné Gólya Margit novelláskötete). *Verhovayak Lapja*, 1941. május 1. (18. sz.), p. 10. Sz. Varga Éváról (később Papp Varga Éva) több írásában is megemlékezett fia, Sziklay Andor, lásd pl. A Szabadság 100 éves... Egy évszázad világa a legrégebb tengerentúli magyar újságban. *Magyar Hírek*, 45. 1992 (2), pp. 54–61. Vö. Nagy i. m. 1005.; Elhunyt Papp Varga Éva. *Amerikai Magyar Népszava*, 1982. november 12., p. 5.

³⁸Dudásné Gólya Margit: New York árnyékos oldala. *Amerikai Magyar Népszava*, 1939. június 18. Negyven éves jubileumi szám, Harmadik rész, p. 1.

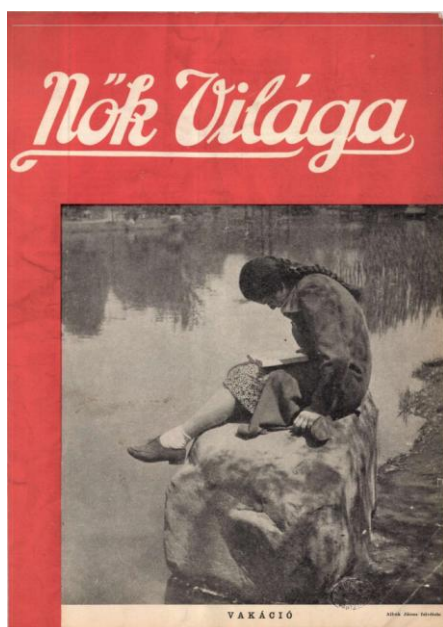
³⁹Felhívás a csillagos anyákhoz. Közli: Dudásné Gólya Margit. *Testvériség*, 1945 (1), p. 22. Előzményként lásd, Uő: Csillagos anyák. *Szabadság*, 1944. december 13., 2., p. 4.

⁴⁰Stewinmetz Albert: Dudás Jánosné sz. Gólya Margit 1905–1975. *Evangeliumi Hirnök*, 1975 (15), p. 8. A Bostonban megjelent angol kötet ismertetője: Vasváry-gyűjtemény, D3:29-29v.

a fiókomban hever”. Közülük kettő ugyan megjelent, de csak rövidített formában, a *Népszava* hozta le a heti magazin mellékletében.⁴¹

A két háború közötti időszak, különösképpen a nagy világválság évei másmilyen élettapasztalatokat jelentettek, mint amit az „asszonyok-leányok” tematikában az eddig tárgyalt lapkísérletek megjelenítettek. Nyugodtan állítható, hogy ez az anyag sem volt homogén vagy egysíkú, noha a szóba jöhető sajtóanyag töredékesen maradt fenn, s e vázlat még korántsem nyugszik teljes körű anyagfeltáráson. S az sem mondható, hogy az amerikai magyar lapokat nem itatta volna át a depresszió minden életideált – az „amerikai álmot” – romba döntő következményeinek a hatása. Ám mégis csak más hangütés, politikai orientáció határozta meg *A Munkásnő* című, nőknek szóló nyolc oldalas, egyszerű sokszorosítással előállított kis lapot, aminek első száma 1934 szeptemberében jelent meg New Yorkban. A Munkás Szövetség Országos Női Vezetősége által kiadott lap beköszöntője így kezdődik: „Elindultunk. Ez az első lépésünk. Összekötőkapocs akarunk lenni a nőcsoportok között. Tanítani fogjuk a munkásasszonyokat, hogy a mi segítségünkkel megtalálják az egyetlen utat, ami a kapitalista káoszból kivezet.” Az összevont 3–4., november–decemberi szám már

8. kép. Albók János címlapfotója
Nők Világa, 1938. 8. szám. ADT

nyomdai kivitelben készült. Szerkesztőként E. Kovács, azaz Kovács Erzsébet jegyzi Bronxban. A kiadvány nem lépett az *Új Előre* nőrovatának a helyébe, egy ideig az is tovább élt. *A Munkásnőben* sem hiányzott az agitáció, a politikai meggyőződés hangoztatása, a nemzetközi szolidaritás és a Szovjetunió népszerűsítése, sőt. Kezdetben elsősorban is azzal lépett föl, hogy aktivizálja, politikailag mozgósítsa a nőket. Lépésenként azonban megtalálta a saját hangját.

A harmadik évfolyam júniusi számától a lap megváltoztatta a címét és külalakját. Olvasói döntésre ettől kezdve *Nők Világa* címmel, kétszín nyomású kivitelben jelent meg, új arculatát a címnegyed grafikája és betűformája határozta meg (8. kép), amit a szerkesztő, Kovács Erzsébet tervezett. Deák Zoltán szavaival ő „a húszas-harmincas évek szocialista ideákkal áthatott korszakának egyik kiemelkedő tehetségű ihletett magyar írója, szervezője” volt.

1927-ben érkezett az Egyesült Államokba. Szervező képessége, szellemessége révén hamar vezető szerepre tett szert a bronxi magyar munkásszervezetben, majd országos viszonylatban. „Az ő zseniális ötlete volt egy magyar női munkáslap létesítése.”⁴² Talán szerénységből, de maga a szerkesztő kissé másként emlékezett vissza a kezdetekre: „Valamikor, a harmincas években Leitner Aurél kezdett engem unszolni, hogy kezdjek el egy női lapot. Nem akartam

⁴¹Az idézet: Kiváló írók az Amerikai Magyar Népszavában. *Amerikai Magyar Népszava*, 1942. február 13., p. 4. Ruby Erzsébet levelezésben állt Vasváry Ödönnel, aki megőrizte csalódásairól is beszámoló leveleit és idézett önéletrajzát, lásd R3/d:31–44, az önéletrajz: R3/d:35–35v. Ruby Erzsébet Albertirsán született 1898-ban Veres Erzsébet néven, írói nevét elvált férje után használta.

⁴²Kovács Erzsébet [nekrológ]. *Amerikai Magyar Szó*, 1989. november 9., p. 6. – A név nélküli méltatás a főszerkesztő, Deák Zoltán (1904–2003) írása. „Szípkázó szellemességgel irt félig humoros, félig komoly rovatokat lapunkba »Apróságok« címmel. Ezeket könyvalakban kiadtuk.” Megjelent 1967-ben.

hallani se róla. »Én ahhoz nem értek – mondtam – én nem tudom, hogy kell elkezdni, hogy kell folytatni, és nem vállalom.« Nem hagyott békén. »Mindig a nőkről írsz a lapban, mindig azt látom, hogy a nők helyzete érdekli a legjobban. Indíts meg egy női lapot, meglátod menni fog.«⁴³

Részlet a *Nők Világa* beköszöntőjéből:⁴⁴

„Új nevét lapunk csak akkor fogja igazán szolgálni, ha tényleg a nők világával fog foglalkozni. Értjük ez alatt azokat a foglalkozási ágakat, ahol nők dolgoznak, azokat a problémákat, amik a nőket különösen érdeklik. Ez lenne a »Nők Világa« hivatása. Helyet akarunk adni benne úgy a gyárakban dolgozó munkásnők írásainak, mint a farmokon, bányáplézekon, házimunkán, valamint a család körében, a saját otthonában foglalatokodó nők cikkeinek. Igazi tükörképét ennek a sokféle problémának csak úgy leszünk képesek adni, ha ezekben a különböző hivatásokban dolgozó nők maguk fognak írni helyzetükről, életükről, küzdelmeikről, vágyaikról.”

A folytatás kiemeli, hogy szívesen helyet adnak minden magyar nőegylet híreinek, hogy ezáltal is nagyobb olvasóközönséget érjenek el. Fontosabb azonban, hogy határozottan zászlóra tűzték a női egyenjogúság ügyét. Az immár két éve tartó gazdasági krízis az amerikai nép majdnem minden rétegét súlyosan érintette, de különösen a nőket. „A gazdasági helyzet rosszabbodása a nők helyzetét nehezíti meg legsúlyosabban. A család fönntartó többnyire az apa, de aki a családot gondozza, ellátja, ápolja, s a család minden baját százszorosán érzi, az az anya. Ezer és ezer sokgyermekes anya van arra kényszerítve, hogy családfönntartó is legyen és a férfiakénál sokkal alacsonyabb bérért dolgozni meg, hogy családját az éhségtől megmentse. Amerikai magyar asszonyok! Világítsunk rá ezekre a problémákra, ki-ki a saját helyzetére és a saját véleménye szerint.”

Röviden pár vonás az első szám tartalmáról, az írások jellegéről. Hangsúlyos indítás, hogy a negyedik oldalon egy, az eke elé fogott lengyel asszonyokat mutató fénykép látható, alatta pedig A nyomor kultúrája című írás, amely arról szól, hogy hasonló „szörnyűséges állapotokról” kaptak hírt Heves megyéből. Egyesületi hírek jönnek, majd „Dudásné” levele – nagy valószínűséggel a fentiekben bemutatott író –, aki a lap első előfizetési versenyének egyik győzteseként meghívást kapott a New York-i központba. Útjáról lelkes beszámolót közölt. „Ez a látogatásom – írta – arra a meggyőződésre juttatott, hogy nincs szebb dolog, mint munkásszervezetben dolgozni, vállvetve, testvéri együttérzéssel.”⁴⁵ A lap karakterét meghatározó rovat indul, a Dolgozó Nők címmel, Gross Rózsi gondozásában. A szépirodalmat a New Yorkban lévő Lakatos László (1882–1944) és Fehér József elbeszélése, valamint Illés Ágota rovatként indított Úton-útfélen című tárcája képviseli. Folytatódik Darvas József 1934-es *Fekete kenyér* című regényének folytatásos közlése. Bekerült egy verselgető családanya rímbe szedett gondolata a munkásnők összefogásáról. Egy oldalt tesz ki a vidéki osztályok, egyletek életének híryanaga – tizenegy az Egyesült

⁴³Apróságok. Kovács Erzsí rovata. *Amerikai Magyar Szó*, 1971. március 18., p. 4. Leitner J. Aurél (1898–1957) festő, litográfus, tehetséges zongorista Brooklynban született magyar zsidó szülőktől, az 1930-as évek elején az *Új Előre* szerkesztője volt. Utóbb Kaliforniaiába költözött, 1947-ben megindította a *Tény* című hetilapot, amit haláláig szerkesztett. Itt hunyt el. California Death Index, 1940–1997, database, *FamilySearch*, Aurel Joel Leitner, 28 Apr 1957; Leitner Aurél. *Amerikai Magyar Szó*, 1957. május 9., p. 9. (önarcképével). Vö. Hughs, Edan Milton: *Artists in California, 1786–1941*. Vol. 2. L–Z. Sacramento, Crocker Art Museum, 2002. p. 674.

⁴⁴Új köntösben. *Nők Világa*, 1936 (6), p. 3.

⁴⁵Ahogy én láttam New Yorkot! Dudásné, Cleveland. *Nők Világa*, 1936 (6), p. 5.

Államokból, kettő Kanadából. Szó esik ezekben paprikás csirke vacsoráról, az *Új Előre* politikai napilap javára folytatott gyűjtésről, vagy arról, hogy a *Nők Világa* cím azért volt jó választás, mert a lapot így könnyebben lehet terjeszteni. A Konyha rovat beküldött receptekből állt össze, s ugyanezen az oldalon név szerinti kimutatás szerepel azokról, akik előfizetőket szereztek. Van még három vidékről írt levél, egy a gyermekmunka vámszedőiről, egy a bányászfeleségekről, egy pedig a házimunkára szegődött nők kiszolgáltatottságáról. Egy hasonló témájú, a bejárónők visszas helyzetét pellengérező, jó stílusú tárcsa – A szoknyakoptatók címmel – főbb helyen, a második oldalon jelent meg.

Idővel kialakultak a jellegzetes női rovatok. A szerkesztő, Kovács Erzsébet *Világ* címmel kezdett nőkkel kapcsolatos európai s amerikai eseményeket kommentálni. Az orvosi tanácsokat – Egészségünk – közel három évig Dr. Ladányi Imre (1902–1986) manhattani bőrgyógyász orvos és festő írta,⁴⁶ őt dr. Hönig Sándor követte. A *Gyermeknevelésnek* Dr. Somogyvári Sári, majd a háború után Olga Melville volt a gazdája. Néhány éven belül megjelent a *Kozmetika*, a *Hasznos tanácsok*, s a rajzokkal illusztrált *Kati és Mancsi a divatról* címmel futó kis alrovat. Ez utóbbi cím a háború után eltűnt, a divat a hasznos ismeretek körébe került. Ekkor új sorozatok is indultak, mint 1948-ban a *Nyitott szemmel*, amelyben Pethő Erzsébet elbeszélései jelentek meg, Hirsch Julia pedig *Pillanat felvételek* cím alatt közölt jó tollal írt karcolatokat. A *Konyha* továbbra is minden egyes számban megtalálható. Az oldalnyi összeállításnak külön szerkesztője volt, aki a beküldött receptekből, heti étlapokból válogatta ki a megjelentetésre érdemes anyagot. A lapban közölt szépirodalom szerzői hosszú listát tennének ki, József Attilától épp úgy jelent meg vers, mint Nyírő Józseftől novella.

Az 1937-es augusztusi számban egy meglepő hírt tettek közzé. A szerkesztő beszámolt arról, hogy a Buffalóban megjelenő *Magyar Nő* beolvad a *Nők Világába*.⁴⁷ Erről a buffalói női lapról egyelőre nincs semmilyen más információ, példányaihoz sem sikerült eddig hozzájutni. A megállapodásról szóló hírből annyi derül ki, hogy szerkesztője Mrs. Gébel, vagy másként: Gébel Róza volt. Sok minden róla sem deríthető ki. Gyermekként került az Egyesült Államokba, 1940-ben egy biztosítási cégnél volt alkalmazott.⁴⁸ A két szerkesztő abban állapodott meg, hogy a *Nők Világa* a buffalói híreknek külön két oldalt nyit, amit Mrs. Rose Gébel fog szerkeszteni. Néhány következő számban ez megtörtént, s a lap számos buffalói cég hirdetését is közölte, amivel a lap új anyagi forrásokhoz jutott. Az új társszerkesztő Innen-onnan rovatval jelentkezett, jól megírt jegyzetei teljességgel beleillettek a lap profiljába. Maguk a hírek kevésbé követték a *Nők Világa* irányultságát, a különböző női körök, egyletek összejöveteléről számoltak be, sőt olykor egyházi eseményekről, házasságokról,

⁴⁶Kecskeméten született 1902-ben, Budapesten szerzett orvosi diplomát, 1927-ben Berlinbe ment bőrgyógyászatot tanulni s közben a német expresszionizmus hatására festeni kezdett. 1929-ben New Yorkba költözött, lásd Gergely Mariann (szerk.): *Ladányi Imre (New York) festőművész kiállítása*. Magyar Nemzeti Galéria Budavári Palota, 1986. július 24–augusztus 24., Kecskeméti Galéria, 1986. július 30–szeptember 21. Budapest, Magyar Nemzeti Galéria, 1986.

⁴⁷*Világ*. Írja Kovács Erzsébet. *Nők Világa*, 1937 (8), p. 8. és p. 10.

⁴⁸Leánykori neve Veres Róza volt, 1940-es népszámláláskor második férjével írják össze, elhunyt 1972-ben, lásd United States Census, 1930, database with images, *FamilySearch*, Rose Gabel in household of Andrew Gabel, Buffalo (Districts 251-352), Erie, New York, ED 260, sheet 30B, family 490; United States Census, 1940, database with images, *FamilySearch*, Rose Kalman in household of William Kalman, Ward 21, Buffalo, Buffalo City, Erie, New York, ED 64-459, sheet 10A, family 266; United States Social Security Death Index, database, *FamilySearch*, Rose Kaliman, Feb 1972.

halálesetekről. A buffalói híroldal 1938 második felében meg is szűnt, az onnét továbbra is jövő szórványos beszámolók eloszlottak az egyéb hírek között.

Levelezők írásai, máshonnet átvett sajtóanyagok mellett a lapnak kialakult többé-kevésbé saját szerzőgárdája. A fentiekben már jó néhány név szóba is került. A lap szerkesztésébe 1941-ben kapcsolódott be Gyarmaty Kató (1897–1975), aki két év múlva teljesen átvette a lapot, ő lett második szerkesztője, s 1967-ig állt a lap élén. Neki kellett tanúskodni a hírhedt Amerika-ellenes bizottság előtt is 1957-ben. Elmondta, hogy 1922-ben érkezett az Egyesült Államokba, 1928-ban szerezte meg az állampolgárságot New Jersey-ben. A lapról mindössze annyit tudtak meg tőle, hogy 2500 példányban jelenik meg.⁴⁹ Tíz-tizenöt évvel korábban ennél jóval magasabb volt a példányszám. Későbbi visszaemlékezésében felidézte, hogy 1929-ben lett az *Új Előre* „címszalag-kezelője”. A háború után „szülőhazánk népére nagy szegénység nehezedett. Csomagokat küldtünk szeretteinknek és segítettünk ott, ahol lehetett. A Nők Világa olvasótábora behálózta az egész Egyesült Államok területét. Szerették, támogatták.”⁵⁰

A háború előtti szerzők közül Illés Ágotáról (1900–1990) kell még feltétlenül szólni, aki a lap legjobb tollú, irodalmi értékű prózai írásokat, verseket jegyző szerzője volt. Az utókor annyiban tartja őt számon, hogy ő az, aki Pásztor Ditta barátnőjeként vendégül látta Bartók Bélát és feleségét vidéki nyaralójában, s könyvet írt Bartók amerikai éveiről. A könyv Agatha Fassett szerzői néven jelent meg.⁵¹ Illés Ágota életrajzával kapcsolatban azonban sok a kérdőjel, még születési évszámával kapcsolatban is ellentmondásosak az adatok. Balogh Péter, Bartók tanítványa szerint „Illés Ágota...a budapesti zeneakadémián végzett...fiatalon Amerikába került, itt férjhez ment...lenn New England-ban volt egy nyaralója, meghívott oda időnkint muzikusokat...egyszer azt ajánlottam neki, hívja meg Bartókot...ez meg is történt...nálunk találkoztak...”⁵² Irodalmi ténykedése Amerikába kerülésétől nyomon követhető. Az *Új Előre* 1922 májusában közölte első versét, utóbb a *Kultúrharca*, az Amerikai Magyar Kultúrszövetség lapjának is aktív munkatársa lett.⁵³ A *Nők Világában* 1936-tól három évig írta az említett *Úton-útfélen* című igen színvonalas tárcarovatot (2. melléklet). Később úgy tűnik kilépett a lap kötelékéből, és el is szakadt a magyar kulturális élettől. 1947-ben kötött házasságot amerikai férjével, Stephen B. Fassettel, majd Bostonba költöztek. Hosszan tartó súlyos betegség után hunyt el 1990-ben.⁵⁴

⁴⁹[Communist activities] Hearings before the Committee on Un-American Activities, House of Representatives, Eighty-fifth Congress, first-second sessions. Vol 1. Washington, U.S. Government Printing Office, 1957: pp. 388–397. Budapestről vándorolt ki: New York Passenger Arrival Lists (Ellis Island), 1892–1924, database with images, *FamilySearch*, Katherine Gyarmati, 1922.

⁵⁰A „Nők Világa” szerkesztője. *Amerikai Magyar Szó*, 2002. May 23-30, p. 5. Halála: United States Social Security Death Index, database, *FamilySearch*, Catherine Gyarmaty, Sep 1975. Meghalt Gyarmaty. *Amerikai Magyar Szó*, 1975. szeptember 18., p. 1. Deák Zoltán nekrológja, uo. szeptember 25., p. 2.

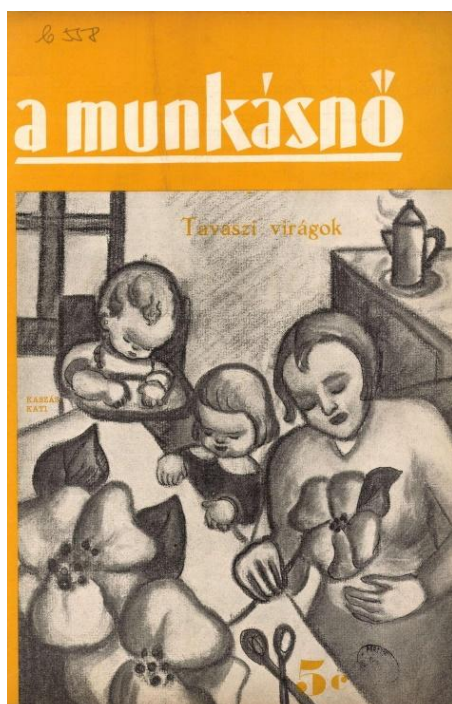
⁵¹Agatha Fassett: *Béla Bartók's American Years: The Naked Face of Genius*. Boston, 1958. Magyarul: *Bartók amerikai évei*. Ford. Gombos Imre. Budapest, 1960. Vö. Büky Virág: Somfai Bálint beszélgetése Pásztor Dittával Bartók halálának 30. évfordulója alkalmával. *Zenatudományi Dolgozatok*, 2009. pp. 13–31. – „Illés Ágota könyve valóságban alapul. Egy kis költőiséggel.”(p. 24.)

⁵²Sziklay Andor: Lehulló leplek. Magyar lábnyomok. *Amerikai Magyar Népszava*, 1981. június 5., p. 8. – Ebben közreadott saját gyűjteményéből egy fényképet Bartókról, feleségéről és barátnőjéről, Illés Ágotáról, akinek rivertoni (Vermont) nyaralójában készült a felvétel 1941-ben.

⁵³Kovács József: *A szocialista magyar irodalom dokumentumai az amerikai magyar sajtóban 1920–1945*. Budapest, Akadémiai Kiadó 1977: 423, verseiről: pp. 62–68.

⁵⁴Első férje Moór Péter (1897–1989), a *Nyugat* köréhez tartozó költő volt, akitől elvált. 1947 szeptember 3-án kötött ismét házasságot: Vermont, U.S., Marriage Records, 1909–2008, database, *Ancestry*, Agatha Margit Illes

9. kép. Kászás Kati címlapgrafikája.
A Munkásnő, 1936. 4. ADT

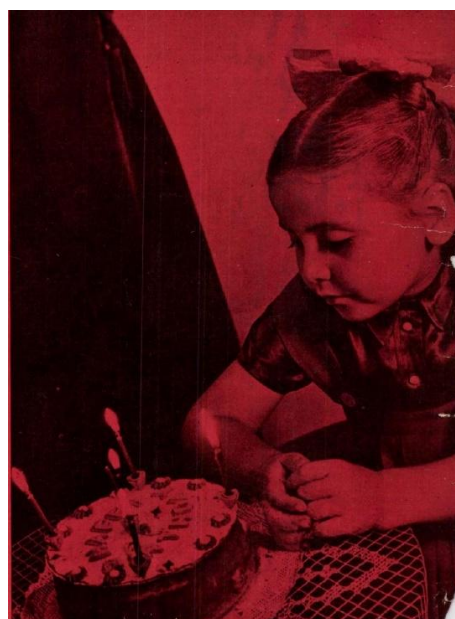
szabóműhelyének közelében – működött, mint a Kantor stúdió.⁵⁵ Tanulságos röviden arra is kitérni, hogy a lap milyen képeket vett át más forrásokból. Példaként említhető a nemzetközi hírű német grafikusnő Käthe Kollwitz (1867–1945) egy anyát gyermekével ábrázoló szénrajza (1936/6). Róla, gyermek- és nőábrázolásairól hetvenéves születésnapja alkalmából külön méltatást is írtak (1937/9). Szerepeltek a címlapokon politikai jellegű fotók és grafikák, így például „A Szovjet 19 éves fönnállását ünneplők” felvétele (1936/11), vagy egy a spanyol szabadságharc melletti kiállásra mozgósító plakát (1937/1). Rooseveltnél halálakor nemcsak a borítón közölték portréját, hanem több fényképpel emlékeztek meg politikájának néhány emlékezetes pillanatáról és személyiségéről (1945/5).

A lap címlapképei, grafikai anyaga is több rejtett értéket tartalmaz. Igényes címlappal szerepel két ízben is Kászás Kati (9. kép), aki azonban még „felfedezésre” vár, nincs róla semmilyen információ. Nem így a fotográfus Albók János (1894–1980), akinek felvételei több borítón is megtalálhatók (vö. 8. kép). Az 1939/8-as szám címlapján a Kantor Photo Studio (110 East 96th Street, New York City) ajándékképe látható, egy kislány ötgyertyás születésnap tortával (10. kép).

Eleanor épp úgy öt éves, mint a *Nők Világa* – adta meg az ajándék magyarázatát Albók János. A kép ritka dokumentum: Kántor Emil (1893–?), a nemrégiben Munkácsról érkezett fotográfus felvétele, akitől nem ismerünk saját felvételt.

A New York-i világkiállítás idejére Kántor Emil és Albók János World's Fair Photo Studio név alatt közös stúdiót nyitottak, amely ugyanazon a címen – Albók Madison

sugárúton lévő

10. kép. A Kantor PhotoStudio címlapfotója.
Nők Világa, 1939. 8. ADT

– foglalkozását ekkor zenészként tüntették föl. Ügyvédje 1981-ben arról tájékoztatta Sziklay Andort, hogy nyolc éve szanatóriumban fekszik Alzheimer kórral, Sziklay i. m. 1981. Elhunytához lásd U.S., Social Security Death Index, 1935–2014, database, *Ancestry*, Agatha Illes Fassett, 4 Jan 1990; Illés Ágota [nekrológ]. *Amerikai Magyar Szó*, 1990. január 18., p. 10. – Itt az 1900-as születési évszám szerepel, mindkét amerikai forrás szerint 1911. május 16-án született.

⁵⁵Új fényképészek New Yorkban. *Amerikai Magyar Népszava*, 1939. június 8., p. 5. Kántor Emil 1938. június 22-én érkezett New Yorkba, lásd New York, New York Passenger and Crew Lists, 1909, 1925–1957, database with images, *FamilySearch*, Emil Kantor. Albók Jánosról: Fejős Zoltán: A „Disznók” és a Bugaci puszta. *Vasváry Collection Newsletter*, 2020/2. (64.)

Nem hiányoznak a gyermek- és tájfotók, de a szociografikus munkásbrázolások sem. Legkedveltebbnek azonban a „magyaros fotográfia” stílusában alkotó – névtelenül közölt – hazai fényképészek falusi jelenetei, emberbrázolásai bizonyultak, amelyek legalább tucatnyi címlapon láthatóak (pl. 1938/8, 1939/9, 1949/10, 11).

A *Nők Világa* 37 évfolyamot ért meg, utolsó száma 1970 augusztusában jelent meg. Ezt követően sem tűnt el teljesen, havi rovatként élt még tovább jó pár évig az *Amerikai Magyar Szó* hasábjain.⁵⁶ Megszűnését sokan fájalták, de az átalakulást követően olyan vélemény is elhangzott, hogy az új forma még jobbá tette, mert még több nőnek biztosított megszólalási lehetőséget.⁵⁷ A *Nők Világa* – előzményével és a rovatkénti folytatásával együtt – szinte teljes egészében megismerhető, annak jóvoltából, hogy példányai eljutottak, illetve hazakerültek Magyarországra. A Politikatörténeti Intézet könyvtárának állományát az Arcanum digitalizálta, ami a kutatás megkönnyítésével forrásértékét is jelentősen megnöveli többféle szakterület számára.⁵⁸ Ebből a terjedelmet tekintve is jelentős sajtóanyagból könnyen lehetne szemelgetni olyan példákat, amivel „le lehetne leplezni” a lap s a szerzők kommunista meggyőződését, vagy naiv elfogultságát az 1930–40-es évek szovjet nőpolitikáját s kulturális törekvéseit illetően, avagy a későbbiekben a „szocializmust építő” kádári Magyarországgal kapcsolatban. De a szülőföld megsegítésének, az elesettek felkarolásának, vagy a magyar kulturális értékek, tudományos eredmények megbecsülésének is számtalan megnyilvánulását lehetne idézni. S mindenekelőtt a nők jogai melletti kiállás, a női érdekképviselet és az igényes művelődés dokumentumait. A *Nők Világa* kívül állt a polgári sajtón és a polgári lapok által képviselt amerikai magyar közéleten. Hogy kevesebb olvasója volt, mint Alba Nevis rovatának, az több mint valószínű – az *Amerikai Magyar Népszavának* 1939-ben közel harmincezer előfizetője volt⁵⁹ –, de ettől még nem számít jelentéktelen vagy súlytalan vállalkozásnak. Több évtizedes fennállása igazolja, hogy a határozott célokért küzdő fórum létező igényeket elégített ki. A szervezeti háttérrel képező Testvériség–IWO biztosító több mint tízezer taggal rendelkezett, és volt az országban 20–25 munkásothonuk, amelyekben rendszeresen tartottak kultúrelőadásokat, közösségi rendezvényeket, s természetesen politikai gyűléseket. A *Nők Világának* a kulturális tartalmai érdemelnek ma is figyelmet, beleértve azt az álláspontot, meggyőződést, ami a női szerep s társadalmi pozíció reflektált vállalásából fakadt, s ami változatos írói műfajokban fogalmazódott meg.

⁵⁶Átvesszük a 'Nők Világa' zászlaját. *Amerikai Magyar Szó*, 1970. szeptember 9., p. 5. – Ekkor négy oldalas mellékletet ígértek. Vö. Weinstock Rózsi: *Nők Világa* is volt nekünk. In: *Magyar naptár, 1902–1977*. New York, Amerikai Magyar Szó, 1977. pp. 46–47.

⁵⁷Berkowitz Gizi mondta ezt a Los Angeles-i Női Kör negyvenéves jubileumán tartott beszédében: *Amerikai Magyar Szó*, 1970. november 5., p. 6.

⁵⁸Az Arcanum Digitális Tudománytárban *A Munkásnő* számai, valamint a *Nők Világa* 1936–1952 közötti nem teljes évfolyamai kutathatók, összesen 43 szám. Az Országos Széchényi Könyvtárban hiányosan ugyan, de az ezt követő évek lapszámai is megtalálhatók. A lapból jelentős gyűjteménnyel a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára is rendelkezik. A hozzáférhető számok szerzői bibliográfiáját lásd Lakatos Éva: *Magyar irodalmi folyóiratok*.

Magyar Színház–Napkelet. A Petőfi Irodalmi Múzeum Bibliográfiai Füzetek, A. sorozat 14–16. Budapest, 1979: 1388–1392. Az *Amerikai Magyar Szó* szinte teljes egészében elérhető a Hungaricana közgyűjteményi portálon.

⁵⁹Szentkirályi József: Amerikai magyar újságok (Szellemi élet Magyar-Amerikában, II.). *Magyar Kultúrszemle*, 3. 1940 (7), pp. 160–162. (p. 160.) A lap ekkor csak hétfőn és kedden jelent meg azonos tartalommal, a többi napokon négy helyi (Metropolitan, New Jersey, Eastern, Western) kiadásban, eltérő híryanaggal s tartalommal látott nyomdafestéket. A két vasárnapi melléklettel megjelenő lappéldányt csak a New York-i előfizetők kapták meg. Emiatt a teljes állomány lényegében egyetlen könyvtárban sem maradt fenn. Az Arcanum által az Országgyűlési Könyvtárból digitalizált 1927–1940 közötti évfolyamokban (városi kiadás) nincs meg a két hétvégi melléklet. Az OSZK-ban mikrofilmen kutatható a legteljesebb sorozat, de ez a keleti (Eastern) kiadás másolata a Library of Congress állományából. Szerencsére ebben megvannak – ha nem is hiánytalanul, helyenként csonkán – a hétvégi számok.

*

Összegezve laptörténeti utazásunkat, ismételten feltehető a kérdés: Mit tudunk tehát az amerikai magyar női lapokról? Az induláskor érzett semminél talán többet. Ha csak a címeket vesszük, négy önálló női lapra bukkantunk: Létezett egy *Magyar Nők Lapja* (Chicago), két *Magyar Nő* (New York, Buffalo), *A Munkásnő* és utódja, a *Nők Világa* (New York), amelyek ugyan – egy kivétellel – nem bizonyultak tartósan megjelenő kiadványnak, de önállóak voltak. Léteztek emellett női mellékletek országos napilapokban, és feltehetően néhány hetilapban is voltak ilyenek. *A Nőmunkás* (Új Előre), az *Anna néni rovata* (Amerikai Magyar Népszava) mellett sajátos színfoltot jelentett a New York-i napilap hetente megjelenő, Alba Nevis vezette *Asszonyoknak-lányoknak* című melléklete, amely mindössze egy oldalnyi „mini lapként” is karakteres önálló női fórumot képezett. A nőknek író férfiak helyét egyre inkább átvették a nőírók, akiknek fellépése az 1930-as évek második felében az országos napilapok hasábjain is érzékelhető. Első lépésként többet nemigen mondhatunk, ám a további kutatásokhoz talán kellő alapot kínál.

1. sz. melléklet

Amerika

Elnézem az angol lapok ama képeit, melyekről California és Florida napfénye árad, szépség, mosoly fűszerezi a levegőt és az élet valahogyan boldogabbnak látszik. Talán nem is egészen az ég derűje teszi ezt, nagyban hozzájárulnak földi dolgok is: bőség, anyagi jólét. A vidám William Vanderbilt, amint ott áll karcsú feleségével a festői lombok alatt; Barbara, az álmatagszemű tízcentes hercegnő csupasz térdeivel, hosszú cigarettaszipkával az ujjai között. A mozisztárok, akik újabban pajamakban járnak koktail-partikra és rubintos körmeik kikukucsálnak a fehér cipők gótikus ablakain.

Nem tudom miért, de e képek láttán mindig arra gondolok, hogy ezek itt egy új Pompei végnapjai... Egy megmagyarázhatatlan érzés: miből ered és hogyan, sohase tudjuk. Olyan titokzatos: fagyott légbuborék a tudat-alatti lét jegén. Igaz ugyan, ha visszavezetjük a dolgokat a távol[i] múltba, van ennek a megézésnek egy egészen reális alapja is. Végigcsináltuk mi már mindezt odaát, vén Európában, persze viszonylag egész apró mértékben: egy gyűszűnyi víz a tengerhez, egy fa az erdőhöz képest. De – végigcsináltuk!...

A mi Palm Beach-ünk Abbázia volt, meg Velence. Sokszor csak Siófok, de olykor Palermo, meg Nizza is... Pesten is viseltek térdig felhasított, drága szőrméssel díszített estélyiruhát, meg ékköveket a cipők csattjain. Antilop kesztyűket a szivárvány minden színében. Párisi modelleket, az úgynevezett „középosztály” leányai. Talán olcsóbb volt a parádé, mint itt, nem fizettek érte vagyonokat, de hisz Uncle Sam a nagy arányok mestere és egyébként is a század közepe felé járunk. A kis katlanban forr-forr a víz, amíg eléri azt a bizonyos fokot, amelynél gőzölgő víznek ki kell buggyannia, mert ez a törvény. Fák nem nőhetnek az égig. Családok, nemzetek életében egyszerre csak megbomlik a rend, zűrzavar támad, feje tetejére áll minden; ez a kataklizma. A szilárdnak hitt talaj meginog, felnőtt gyerekek kártyavára összeomlik. Tessék előlről kezdeni!

Milyen jó, hogy a jövőt köd fedi szemeink előtt... Miami-ban és Newporton a kiváltságosak hadd szívják magukat tele élvezettel, rózsairattal, tengerszaggal. Miért hintsen az ember hamut a fejére, amíg még tart a farsang?... De eljön az a bizonyos Szerda, s hamuhintés ideje itt is, mikor a villanyfényes Broadway épp úgy elkomorodik majd, mint annak idején a drága Andrassy-út, a bűn elveszti varázsát és a jólétet habzsolók mellükre buktatott fejjel kénytelenek lesznek meghallani saját lelkiismeretük hangját. A Central-parki paloták, melyek titoktartóan várják ma falaik közé a sok üres emberi szívet, nem védhetik meg őket egy eljövendő földrengés vagy felgyülemlett emberi indulatok orkánjától. Az égig merészkedő kolosszus meginog, rombadől, még annyi oltalmat sem ad reszkető rabjainak, mint énekes madárkának az útszéli bokor.

Mindez nem utópia és elképzelése gyermekjáték nekünk, akik „Voltunk királyok Bergengóciában”. Apró örömeinkkel, apró gyarlóságainkkal jól megéltünk, amíg el nem jöttek a nagy fordulók, megdöntve a pénz és hatalom hamis bálványait és velük mindazokat, akik bennük hittek, értük éltek, rájuk támaszkodtak.

Ez a szédületes gazdagság itt, mely néha csak látszat, előnti a nappalokat és hosszú, színes túllszoknyákkal seper végig éjjel a subway-k padozatán. Ezek a csalódásig hű művirágok szép női fejeken, a mámor és a mosoly, semmisse új, így volt odaát is, ameddig meg nem indult a föld.

Éppen ezért nem szabad semmit túlságosan komolyan venni: hogy van-e cseléd, meg új modell kabát. Hogy tegnap nem volt, hogy ma már van, és hogy holnap talán már megint nem lesz... Az életnek csip-csup kis részlete mindez, de semmikép sem maga az élet!

A föld, mely a tudósok szerint több, mint hatvanmillió éve forog, bölcsen ignorálja lakóinak minden örömét-bánatát, ügyet sem vetve rájuk.

Mi, akik azért rendeltettünk e helyre, hogy megfutva bizonyos pályát, egyre közelebb kerülhessünk a Tökély ideáljához: mindaddig, amíg csak ösztönösek vagyunk és nem tudatosak: szeretnénk mindent, ami kedvünk ellen való, megváltoztatni, jobbra-balra tévelygünk, ütjük-zúzzuk magunkat, sokszor tragédiákat idézve elő.

A világot meg nem változtathatom, tehát megváltoztatom önmagam: javítom, nemesítem, újjáformálom. Igyekszem kiküszöbölni hibáimat, uralkodni indulataimon, ápolni lelkemben a jót, a szépet, kikerülni mindent, ami alacsony, eljutni arra az Útra melyet kétezer év előtt jelölt ki a Mester.

Amerika szülöttei hálásak hazájuknak, mert mindent megad nekik: békét, bőséget, boldogságot (mindazt, amit nekünk is megadott a mi volt hazánk); de kívánom, hogy szeressék akkor is, ha tán harc dúlna fel, gazdagsága ronggyá málnék és szegény anya módjára, a vajtalan kenyérhez csak húszívét adhatná övéinek. Szeressék úgy, mint mi szeretjük a mi elhagyott, beteg hazánkat, akihez a messze távolban is közel vagyunk, jó és balsorsban egyaránt.

Akik már egyszer átéltük a Pompei-i végnapokat, mi nem félünk semmitől, edzettek vagyunk, készek a szenvedésre, de mit szólnak majd a Vanderbiltek, ha egy világhátrófa romhalmaza alól kitámolyogva meg kell elégednünk kastély helyett kicsinyke hónapos-szobával? Vagy Haugwitz-Reventlow⁶⁰ hercegnő, ha oda kell állnia egy jövendőbeli tízcentes bolt counterje mögé elárúsítólánynak?...

Rajongjanak akkor is azért a földért, mely megérdemli, hogy önzetlenül, önmagáért szeressék! Gyönyörű ország, s ha anyagiakban összeomlana, gyönyörű lenne akkor is: szellemi vezetője az egész világnak... ígéret földje!

Alba Nevis

Amerikai Magyar Népszava, 1940. január 14., Magazine, 4. old.

---

⁶⁰Barbara Woolworth Hutton (1912–1979), a Woolworth-vagyon örököséként a világ egyik leggazdagabb nője volt, hétszer házasodott. Másodikként a németországi születésű dán Kurt Haugwitz-Reventlow (1895–1969) gróffal kötött rövid ideig tartó házasságot (1935–1938), vö. https://hu.vvikipedla.com/wiki/Barbara_Hutton.

OTT ÜLT a villamoson, éppen velem szemben, vadonatúj nagy lapos doboza óvatosan a lábai elé helyezve, úgy, hogy a szeméi szünet nélkül rajta sétálgattak.

Nem is annyira sétáltak, mint inkább rámeredtek, rátapadtak, valójában majd hogy meg nem ette a nagy iromba skatulyát a dédelgető két szemével. A kezével is körülírógatta itt-ott, egy kicsit meg is feszegette, csak éppen hogy biztos legyen benne, hogy a fedele elég szorosan ráborúle a fenekére köröskörül.

Rózsaszínű nyakkendője volt, az inge meg sárgás drapp, szinte sirnivaló, hogy milyen keservesen oleszósínű ing volt, a maga rikitő vadonatújágában, szinte kikurjantott a lilára kopott kék kabát alól.

A szürkés, kékrekopott nadrág egyszerűen elárulta, hogy nem együtt fáradtak el és öregedtek meg a lilás kék kabáttal, hanem csak úgy vénségükre sodorta őket össze valahogy a sors, és soha igazában meg nem szerették, — de meg sem is szokták egymást. És a kettő együtt, — ez meg egyenesen nyilvánvaló volt, — nem ezen a gazdán nyütt el ilyen fakóra. A nadrág frissen vasalt éle is csak az első pillanatra segített, de azután nem is igen értette az ember, hogy is bírja el a végelgyengülésben sinylődő szövet ezt a harcias állapotot, hogy vajjon mi is tarthatja vissza attól, hogy hirtelen széjjel ne váljon az éles "bug"-

ban és két darabra esve alázatosan meg ne haljon.

A fiú szeméi borúlt barnák voltak és a fiatal friss haja óvatosan hátranyúzva a homlokán. Az egész együtt az első pillanatra olyan csinos volt, tiszta és rendes, a friss izgalommal feszülő, fénylő arccal. A kezei idegesen egy hosszúkás fekete fűzet szűzféhr lapjait forgatták.

A fényes fekete doboz, a szűz-üres fűzet — és a "hibátlan" öltözékre vetett egyetlen pillantás után jó-könnyű volt kitalálni, hogy a fiatal "salesman" első körútjára indul. Igen, megy, a kerek fiatal feje telve jó reménnyel, és a nagy skatulya az ég tudja mivel. Lehet, hogy zenélő órával, vagy valami újonnan felfedezett krumplikaparó késsel, vagy csoda-tisztogató szerrel . . . Mert csak az isten tudja, hogy mi-minden lehet egy ily "salesman" szorosra fűzött tarsolyában. De a tarsolyban akármis is legyen, a szív teli van reménnyel. A fej tele számokkal és nagy zöldhasú bankók előrevetődő árnyékával.

A villamos szalad a Bronx valamelyik zeg-zúga felé, a nap pazarul szikrázik, és még a koci belsejében is frissen fakadt orgona-szag van, pattanó tavaszi jószág. A szív frissen feszül a jóremény-ség karjaiban. A borús szem bizakodón meg-megcsillan.

A reményekkel megrakott barna szem ott sétál a villamos színes plakátjai között és itt-ott meg-megáll. Utána küldöm a szememet és én is megállok vele az egyik képen. Zöldeskéken fénylő hosszú karcsú autó ékeskedik a plakáton pazarul. A háttérben kis mézeskalács-ház, mézeskalács gyerek, mézeskalács feleség. Az autó félig nyitott ajtajában előkelő szürkeruhás úr finom kesztyűs kézzel éppen búcsút int. Az ég a képen derűsebben ragyog, mint a derűs ég maga.

Egy gondosan élezett ceruza kerül elő a zsebből, és egy kis darab papír. A kéz szalad és apró számok nőnek, nőnek, — nagyra növekednek, a darabka fehér papíron. Semmi akadály sincs, a papiros sima, a ceruza szalad. A fiatal arcon meztelenül csillog az öröm. A szem tovább vándorol a képek boldog országában: Kéken csillogó holdsugarban bágyadtan fénylik a tenger. Hajók uszkálnak, poharak kocannak, álomruhás lányok nevetve hátradőlnek. Ételek garmadája alatt roskadoznak a terülj-asz-talkák. Se vége, se hossza, se határa a

minden jóval megrakott csuda gazdagságnak.

A fekete doboz nem nagyon nagy, az igaz. De ha gyorsan kiürül, gyorsan meg is telik újra. A napok seregestől nőnek egymás tetejére, egy nap egy doboz, két nap két doboz . . . egy dollárra kettő, háromra négy, négyre öt . . . Így mondták az irodában is. Az áru nélkülözhetetlen, elsőrendű szükséglet. Csak be kell csöngetni, bizalmatkeltn mosolyogni, a többi aztán megy magától, mint a karikacsapás.

Behúnyom a szemem. Hallom az éles kis csengetést az első ajtó előtt. Az éles kis berregés, ami majd egészen a szíve közepéig fut, úgy hogy maga is össze-rezzen tőle. Az ajtó nem nyílik. Ideges hang csattan ki belülről: "Nem veszünk semmit sem! Se zenélő órát, se krumplikaparót, se csodatisztítószert. Csak kenyert veszünk, ha van éppen miből. Cipőt a mezitelen lábra, olcsó kis rongyot a mezitelen testre. Se diótörőt, se automata cipőpucolót, se éneklő virágvázát nem veszünk." — Uj ajtón újra csönget. Az ajtó ki se nyílik, vagy ha ki is nyílik, gyorsan becsapódik újra.

"Örülünk, ha kenyérré telik." Ma telik, holnap nem telik. Mára itt telik, holnap ott nem telik. Kenyérré se telik, fedélre se telik a fej fölé, cipőre se telik a mezitelen lábra.

A ragyogó autó mozdulatlanul ragyog a kék mezőben. A mézeskalácsos ház . . . a mézeskalácsos feleség . . .

Kenyérré se telik, cipőre se telik. Kicsi gyereknek tejre se telik. Ütött-kopott kék kabátra sem telik majd nemsokára, éles vasalásra sem telik, ötvenkilencentes ingre sem . . .

A fekete doboz visszavándorol az irodába, aztán valaki újra elindul vele, útnak ered vele, újra hiába, és újra . . . és újra . . .

A szemem kinyitom, az arc ott csillog szembe velem, frissen, bizakodón, eltelve vidámsággal.

A villamos megáll. — Roggyant lábú öregember tapogatózik végig a kocsin. A kezében kis tálca, a tálcán cipőfűző. Barna cipőfűző, fekete cipőfűző, és mert tavasz van és nemsokára nyár lesz, — fehér cipőfűző is.

Nem kell cipőfűző. Se fekete, se barna, se fehér. Ő centet sem tesz le senki diszkrétán a tálcára, cipőfűző nélkül. Hármát se, kettőt se, egyet se. Nem is néz senkise a szegény öregre. A reménytelen, rokkant piros-kékszemére, a rogyant lábára, a hajlott hátára, az erősen remegő kezeire. Az öregember ránéz a fekete dobozra. Nézi, hosszan, kíváncsian. Nézi, mint valami ismerőst néz az ember, és nem tud, csak nem tud emlékezni rá, hol látta? Mikor látta? . . .

A "salesman" nem néz az öreg emberre. A villamos megáll. Könnyedén megemeli a táskát, és friss, erős, reménykedő lépésekkel viszi, viszi . . .

Naputótesés, virágos vidámsággal játszanak az orosz csöppeségek, míg anyjuk a gyárban végzi munkáját.